

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Дипломна робота

Етнічні контакти, міжнаціональні відносини в Закарпатті (1991-2014)

Вежел Ласло Васильович

Студент V-го курсу

Спеціальність «Історія»

Освітній рівень: спеціаліст

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 201_

Науковий керівник:

Дорчі Кароліна Дюлівна

старший викладач

Завідувач кафедрою _____: Чотарі Юрій Юрійович

к.і.н., в.о. доцента

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 201_ року

Протокол № _____ / 201_

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Дипломна робота

Етнічні контакти, міжнаціональні відносини в Закарпатті (1991-2014)

Освітній рівень: спеціаліст

Виконав: студент V-го курсу
спеціальності «Історія»

Вежел Ласло Васильович

Науковий керівник: Дорчі Кароліна Дюлівна
старший викладач

Рецензент: Добош Олександр Олександрович
старший викладач

Берегове
2017

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Történelem és Társadalomtudományi Tanszék

**ETNIKAI KAPCSOLATOK, NEMZETISÉGEK KÖZÖTTI VISZONY
KÁRPÁTALJÁN (1991–2014)**

Diplomamunka

Készítette: Vezsdel László

5. évfolyamos történelem

szakos hallgató

Témavezető: Darcsi Karolina

főiskolai tanár

Recenzens: Dobos Sándor

főiskolai tanár

ЗМІСТ

ВСТУП	9
1. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ	11
1.1. Поняття національної меншини	11
1.2. Юридичний контроль	12
1.3. Етнічна інтеграція.....	13
2. ІСТОРИКО–ДЕМОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ЗАКАРПАТТЯ	16
2.1. Демографічні умови від «завоювання батьківщини» до 1880-го року	16
2.2. Зміна чисельності населення у періоді 1880-1989 років на основі переписів населення	21
2.3. Зміна чисельності населення у складі незалежної України	24
2.4. Мовний склад	29
2.5. Територіальні особливості національного складу	32
3. УГОРЦІ ЗАКАРПАТТЯ - ЯК СТАН НАЦМЕНШИН УКРАЇНИ ПІСЛЯ ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ	34
3.1. Захист національних меншин в Україні.....	34
3.2. Практичні проблеми в захисті національних меншин	35
3.3. Організації угорців Закарпаття.....	37
3.4. Автономічні зусилля.....	38
3.5. Адміністративно-територіальний розподіл та місцеве самоврядування	40
3.6. Політичне представництво на державному та місцевому рівні.....	42
4. ВІДНОСИНИ МІЖ НАЦІОНАЛЬНОСТЯМИ НА ЗАКАРПАТТІ	46
4.1. Теперішній національний склад населення Закарпаття та подальший розвиток.....	46
4.2. Відносини між угорцями та українцями.....	49
4.3. Відносини між угорцями та русинами	51
4.4. Відносини між угорцями та циганами і між українцями та циганами	52
4.5. Інші важливі групи національностей.....	53

4.6. Можливі зміни у відносинах між національностями	53
4.7. Майбутнє угорців серед національностей Закарпаття	54
4.8. Погляд на подвійне громадянство	55
ВИСНОВКИ	57
РЕЗЮМЕ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ	65
СПИСОК ТАБЛИЦЬ	66
ПОДЯКА	67
ДЕКЛАРАЦІЯ	68

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem és Társadalomtudományi Tanszék

Vezsdel László

Diplomamunka

Beregszász – 2017

TARTALOM

BEVEZETÉS	9
1. FOGALMI KERETEK	11
1.1. A nemzeti kisebbség fogalma.....	11
1.2. Jogi szabályozás.....	12
1.3. Etnikai integráció.....	13
2. KÁRPÁTALJA TÖRTÉNELMI–DEMOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉSE	16
2.1. Demográfiai viszonyok a honfoglalástól 1880-ig.....	16
2.2. A népességszám alakulása a népszámlálások tükrében 1880-tól 1989-ig	21
2.3. A népességszám alakulása a független Ukrajna keretében.....	24
2.4. Anyanyelvi összetétel.....	29
2.5. A nemzetiségi összetétel térbeli jellegzetességei.....	32
3. A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG – MINT AZ UKRAJNÁBAN ÉLŐ NEMZETI KISEBBSÉG HELYZETE A RENDSZERVÁLTÁS ÓTA	34
3.1. Kisebbségvédelem Ukrajnában.....	34
3.2. A gyakorlat és a felmerülő problémák a kisebbségvédelemmel.....	35
3.3. A magyarság szervezetei.....	37
3.4. Autonómatörekvések.....	38
3.5. Közigazgatási felosztás és önkormányzatiság.....	40
3.6. Politikai képviselet országos és helyi szinten.....	42
4. NEMZETISÉGEK KÖZÖTTI VISZONYOK KÁRPÁTALJÁN	46
4.1. Kárpátalja jelenlegi nemzetiségi összetétele és további alakulása.....	46
4.2. A magyar–ukrán viszony.....	49
4.3. A magyar–ruszin viszony.....	51
4.4. A magyar–cigány és az ukrán–cigány viszony.....	52
4.5. Egyéb fontosabb nemzetiségi csoportok.....	53
4.6. A nemzetiségek közötti kapcsolatok jövőbeni alakulása.....	53
4.7. A magyarság jövőbeni alakulása Kárpátalja nemzetiségei között.....	54
4.8. A kettős állampolgárság megítélése.....	55
ÖSSZEFOGLALÁS	57
UKRÁN NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÁS (PE3IOME)	60

FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE	62
ÁBRÁK JEGYZÉKE	65
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	66
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	67
NYILATKOZAT	68

BEVEZETÉS

Szülőföldünk, Kárpátalja bár földrajzilag egy viszonylag kis területet foglal el, mégis jellemző rá, hogy népességének egyik alapvető vonása a nemzeti sokszínűség, nagyon sok –több mint 100 – nemzetiség megfér egymás mellett.

A munka témája az interetnikus viszonyok vizsgálata Kárpátalján a függetlenség éveitől 2014-ig. A vizsgálat célja, hogy különböző, hasonló témában készült kutatásokat összevessük, bemutassuk és egy átfogó képet adjunk a nemzetiségek közötti viszonyokról. Valamint, szeretnénk bemutatni Kárpátalja népességszámának változását a tárgyalt időszak alatt.

E tanulmány elkészítése igen csak időszerű, mivel Ukrajnában 2001 óta nem volt hivatalos népszámlálás, csak a statisztikai évkönyvek adataira lehet támaszkodni, így kevés adat áll rendelkezésre, amely ezt a témát taglalná. Az országban bekövetkezett politikai-, gazdasági-, háborús helyzet szintén jelentősen hatott a megye demográfiai mutatóira, felgyorsítva a vidékről való elvándorlást.

A munka négy nagyobb fejezetből áll. Az első fejezetben az alapvető fogalmakat szeretnénk tisztázni, ami felmerülhet egy ilyen kutatás során, mint például a kisebbségek meghatározása a nemzetközi jogban, illetve az etnikai integráció három fő modelljét, ami segít megfelelően kezelni az etnikai változatosságot egy területen illetve megoldást nyújthat az etnikai konfliktusok megoldására. A fejezet megírásában nagy hasznunkra vált Győri Szabó Róbert és Anthony Giddens munkái.

A második fejezet egy részletes történeti–demográfiai áttekintést nyújt a mai Kárpátalja területéről a hivatalos népszámlálásoktól a honfoglalás idejéig visszamenve, ezután pedig a népszámlások adatait felhasználva szeretnénk bemutatni a területen népességszámának illetve a főbb etnikumok arányának változását az össznépelességén belül. Kitérünk az anyanyelvi összetételre valamint a nemzetiségek térbeli eloszlásának jellegzetességeit mutatjuk be. A jobb átláthatóság érdekében fejezetet diagramokkal és térképekkel szemléltettük. Rendkívül nagy segítségre váltak főiskolánk két demográfusának, Molnár József és Molnár D. István munkássága. Nem hagyhatjuk megemlíteni nélkül Braun Lászlót és Cserniczkó Istvánt, akiknek munkái szintén segítették a fejezet megírását.

A dolgozat harmadik nagyobb egysége a kárpátaljai magyarság autonómiatörekvéseit igyekszik bemutatni. Kitér a kisebbségvédelem elméleti részére és az ezzel kapcsolatban felmerülő gyakorlati problémákra Ukrajnában. Ebben a fejezetben kap helyet a kárpátaljai magyarok fő szervezeteinek a bemutatása. Azért éreztük fontosnak csak a magyarság szerveződéseit bemutatni, mivel a mi is ennek az etnikumnak vagyunk a tagjai, képviselői, valamint a kisebbségek közül Kárpátaljáról csak a magyarság bír politikai erővel. Sok segítséget nyújtott ennek a fejezetnek a megírásában vezetőtanárom, Darcsi Karolina publikációi.

Az utolsó, a dolgozat lényegi része egy, a Kárpátalján élő nemzetiségek közötti viszonyokat kutató témáról nyújt áttekintést. A kutatás végső célja, hogy különböző munkák áttekintésével reális képet adjunk az interetnikus viszonyokról Kárpátalján Ukrajna függetlenségének éveitől. Bemutatjuk a nemzetiségi viszonyokat jelen időnkben, valamint az egyes etnikumok egymáshoz való viszonyát is elemezzük. Végül kísérletet teszünk megjósolni nemzetiségek közötti kapcsolatok jövőbeni alakulását, külön kitérve a magyarság szerepére. Végül, de nem utolsó sorban a kettős állampolgárság kérdésének megítélést mutatjuk be. A fejezet megírásában nagy segítséget nyújtott Fodor Gyula értekezése, Pógyor Karolina volt főiskolai hallgató évfolyammunkája, illetve a TANDEM 2016 kutatás eredményei.

1. FOGALMI KERETEK

1.1. A nemzeti kisebbség fogalma

A kisebbségekre számos elnevezés használatos: kisebbség, nemzetiség, nemzeti és etnikai kisebbség, etnikum, etnikai csoport, népcsoport.

A fogalomra nincs egységesen elfogadott definíció, bár rengeteg kísérlet történt a definiálásra. Szinte lehetetlen valamennyi kisebbségi helyzet alapvető jellemzőit lefedő általános formulát találni. De ha egy csoportot bizonyos jogokkal ruháznak fel, jogi védelemben részesítenek, meg kell határozni, ki tekinthető a csoport tagjának.

A nemzetközi jog területén nem sok fogódzót lehet találni. Az ENSZ Diszkriminációellenes és Kisebbségvédelmi Albizottsága 1947-es felállítása után több éves, jórészt terméketlen vitát folytatott a meghatározásról.

Az 1977-es Capotirti-jelentés a legátfogóbb próbálkozás a fogalom tisztázására. Azzal a céllal készült, hogy az államok közössége erre támaszkodva megállapodik a kisebbségek definíciójában, ám ez a kísérlet sem lett jogi érvényességű. Francesco Capotirti meghatározása szerint a kisebbség olyan csoport, mely:¹

- számát tekintve kisebb, mint az állam lakosságának többi része,
- nincs domináns helyzetben,
- tagjai etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságokkal rendelkeznek, ami különbözik a lakosság többi részének jellemzőitől,
- a tagok a sajátosságaikat, kultúrájukat, hagyományaikat, nyelvüket, vallásukat meg is akarják őrizni, ez jelenti a közösséget összekötő szolidaritás érzését, az önálló közösségi tudatot.

Az Európai Parlamenti Közgyűlésének 1201. (1993) sz. ajánlásában a következő módon határozza meg a nemzeti kisebbségeket: nemzeti, etnikai kisebbség, az embereknek egy államon belüli olyan csoportja, amelynek tagjai:

- az illető állam területén lagnak, és annak állampolgárai;
- hosszú távú, szilárd és tartós kötelek fűzik az illető államhoz;
- megkülönböztető, sajátos etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi jellegzetességekkel rendelkeznek;

¹ GYÖRI SZABÓ RÓBERT 2006: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest. 47 p.

- bár számszerűleg kisebbségben vannak, mégis kellően reprezentatívak ezen állam legalább egy adott körzetének lakossága körében;
- arra törekednek, hogy közösen megőrizték közös identitásuk elemeit, nevezetesen kultúrájukat, hagyományaikat, vallásukat, és/vagy nyelvüket.²

1.2. Jogi szabályozás

A nemzetközi jog által megfogalmazott meghatározások legfeljebb útmutatásként szolgálnak, de nem kötelezőek egyik államra nézve sem. Az egy helyben topogás elkerülése érdekében a definíciós nehézségek előnyösen áthidalhatóak: számos, a kisebbségvédelem valamely felfogásával foglalkozó nemzetközi vagy belső állami szabályozás, dokumentum a res ipsa loquitur (a dolgok magukért beszélnek) elve hallgatólagos alkalmazásával próbál egy adott kisebbségi megoldást találni és elhagyja, kikerüli a definiálást.³

A kisebbség létezésének alapkövetelménye, hogy tagjai tudatában legyenek, hogy csoportjuk valamilyen lényeges szempontból más, eltér a többségtől. Másrészt fontos, hogy a többség is tudatában legyen a kisebbségi csoport különbözőségének és egyetértsen a különbözőség védelmének biztosításában, hiszen a modern demokratikus államok politikai rendszerét és szabályait a többség határozza meg. A kisebbségi és többségi csoport hasonlósága megnehezíti a kisebbségi státushoz szükséges kisebbségi tudat elérését.

A kisebbség meghatározásaiban végső soron sok a közös pont és egyaránt szerepet játszanak az objektív és a szubjektív elemek. A szubjektív szempont az összetartozás, a szolidaritás érzése, az identitás megőrzésének igénye különböztet meg egy kisebbséget az asszimilálódni kívánó csoporttól. A norvég származású nemzetközi jogász, Asbjörn Eide, a kisebbségi jog egyik meghatározó művelője a szubjektív elemeket hangsúlyozza, szerinte egy adott közösség valójában akkor kerül kisebbségi helyzetbe, ha frusztrált.

A közös elemek sokat vitatott a kisebbség szükséges nagysága, valamint a csoportidentitás, a szubjektív együvé tartozás mértéke, mérhetősége. Nagyjából kialakult a közös álláspont arról, hogy nem lehet a meghatározás része a területhez kötődés,

² GYÖRI SZABÓ RÓBERT 2006: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest. 48 p

³ Uo. 48 p.

bizonyos politikai-gazdasági fejlettségi fok megléte, nem kell képesnek lenniük saját autonómia, hatalmi szerkezet létrehozására, hiszen ez már a nép kategóriájába vezetne át.

A különböző definíciók közös metszete: egy állam polgárai; hosszú távú, szilárd és tartós kötelek fűzik az államhoz; nem domináns pozícióban számszerű kisebbséget alkotnak; megkülönböztető etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi jellemzőkkel rendelkeznek, s a közös identitás megőrzésének vágya hajtja őket.⁴

1.3. Etnikai integráció

A globalizáció és a gyors társadalmi változások korában egyre több állam néz szembe az etnikai változatosság jelentős előnyeivel és összetett kihívásaival. A globális gazdaság további integrálódásával várhatóan felgyorsul a nemzetközi migráció: a következő években bizonyosra vehető az emberi populációk folytatódó migrációja és keveredése. Közben az etnikai feszültségek és konfliktusok továbbra is izzani fognak a világ számos társadalmában szerte bolygónkon egyes többetnikumú országok szétesésével fenyegetve, más esetekben pedig folytatódó erőszakot szülve. Hogyan lehet megfelelően kezelni az etnikai változatosságot, megakadályozva az etnikai konfliktusok kitörését? A többetnikumú társadalmakban milyen viszonyt kellene kialakítaniuk az etnikai kisebbségi csoportoknak a többségi lakossággal?

A többetnikumú társadalmaknak ezekre a kihívásokra adott válaszaitól függően az etnikai integráció három főbb modelljét különböztethetjük meg: az asszimilációt, az „olvasztótégely” modelljét és végül a kulturális pluralizmust vagy multikulturalizmust. Fontos tudatban lennünk, hogy ez a három modell az ideáltípusokat képviseli, és a gyakorlatban ezek nem tiszta formában valósulnak meg.

A) Asszimiláció

Az első út, az asszimiláció annyit jelent, hogy a bevándorlók vagy más etnikumok feladják eredeti szokásaikat és életmódjukat, és viselkedésüket a többség értékeihez és normáihoz igazítják. Az asszimilációs megoldás megkívánja a bevándorlóktól vagy más nemzetiségektől, hogy változtassák meg a nyelvüket, az öltözködésüket, az életstílusukat és kulturális megnyilvánulásait, miközben integrálódnak egy új társadalmi rendbe. Az Egyesült Államokban, amely „a bevándorlók nemzeteként” jött létre, a bevándorlók

⁴ GYÖRI SZABÓ RÓBERT 2006: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest. 49 p.

generációi nyomásnak voltak kitéve, hogy ilyen módon „asszimilálódjanak”, és ennek eredményeként gyermekeik közül sokan többé-kevésbé teljesen „amerikaiává” váltak. A hivatalos politika az Egyesült Királyságban is legtöbbször arra törekedett, hogy a bevándorlók asszimilálódjanak a brit társadalomhoz. A kisebbségek körében természetesen gyakran előfordul, hogy bár szeretnének asszimilálódni, képtelenek erre, különösen akkor, ha rasszosítva kezelik őket, vagy ha úgy érzik, hogy kísérleteiket akár a foglalkoztatás, akár a párkapcsolatok teremtése terén vagy bármely más viszonylatban visszautasítják.

B) Olvasztótégely modell.

A második lehetőség az úgynevezett olvasztótégely modellje: ebben az esetben nem arról van szó, hogy a bevándorlók vagy egyén nemzetiségek hagyományai feloldódnak a már meglévő népeség domináns csoportjának a kultúrájában, hanem ötvöződnek azzal, újonnan kialakuló kulturális mintákat hozva létre. Nem csupán kívülről „kerülnek be” különböző kulturális értékek és normák a társadalomba, hanem változatosság jön létre annak a folyamatnak az eredményeként is, melynek során az etnikai csoportok alkalmazkodnak a tágabb társadalmi környezethez.⁵

Az etnikai változatosság kezelése terén sokak szerint az olvasztótégely-modell képviseli a legkívánatosabb formát. A bevándorló lakossági csoportok hagyományai és szokásai ekkor nem merülnek feledésbe, hanem aktívan hozzájárulnak a társadalmi közeg alakításához. Az olvasztótégely gyakorlati megvalósulásai a konyha, a divat, a zene és az építészet különféle hibrid formái. Ez a modell - bizonyos fenntartásokkal - elég pontosan leírja az amerikai kulturális fejlődés különböző aspektusait. Noha az „angolszász” kultúra maradt a leginkább meghatározó, az amerikai kultúra sok tekintetben tükrözi mindazoknak az etnikai csoportoknak a hatását, amelyekből ma az amerikai lakosság tevődik össze.

C) Kulturális pluralizmus

A harmadik modell a kulturális pluralizmus: ennek megvalósulása esetén az etnikai kultúrák teljesen szabadon létezhetnek egymás mellett, miközben részt vesznek a tágabb társadalom gazdasági és politikai életében. A pluralizmus egyik újabb kísérő jelensége a multikulturalizmus, ami azt jelenti, hogy az etnikai csoportok egymás mellett élnek,

⁵ GIDDENS, ANTHONY 2008: *Szociológia. Második kiadás.* Budapest. Osiris Kiadó. 386 p.

többé-kevésbé elkülönülve, és egyenlők egymással. Az Egyesült Államok és más nyugati országok társadalmá több szempontból is pluralisztikusnak tekinthető, de az etnikai különbségek legtöbbször egyenlőtlenségekkel társulnak, és az egyes etnikai csoportok nem egyenlő és független tagjai a nemzeti közösségnek. Legalábbis lehetségesnek tűnik azonban olyan társadalmat létrehozni, amelyben az etnikai csoportok elkülönülnek, de egyenlők, ahogy azt Svájc példája mutatja, ahol a francia, német és olasz csoportok együtt élnek ugyanabban a társadalomban.

A legtöbb etnikai kisebbségi csoport vezetői Nagy-Britanniában és Európában másutt is egyre inkább a pluralizmust hangsúlyozzák követendő útként. A „különálló, de egyenlő” státus komoly küzdelmek árán érhető el, és ma még igen távoli lehetőségnek tűnik. Az etnikai kisebbségeket még mindig sokan fenyegetésnek tekintik az állásukra, a biztonságukra és a „nemzeti kultúrára” nézve. Makacsul tartja magát az etnikai kisebbségek bűnbakká tételének tendenciája. Mivel Nyugat-Európában a fiatalok hasonló előítéleteket táplálnak, mint az idősebb generációk, az etnikai kisebbségek a legtöbb országban a jövőben is folytatódó diszkriminációval néznek majd szembe egy olyan társadalmi légkörben, amit a feszültség, a türelmetlenség és a szorongás jellemez.⁶

⁶ GIDDENS, ANTHONY 2008: *Szociológia. Második kiadás.* Budapest. Osiris Kiadó. 387 p.

2. KÁRPÁTALJA TÖRTÉNELMI–DEMOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉSE

2.1. Demográfiai viszonyok a honfoglalástól 1880-ig

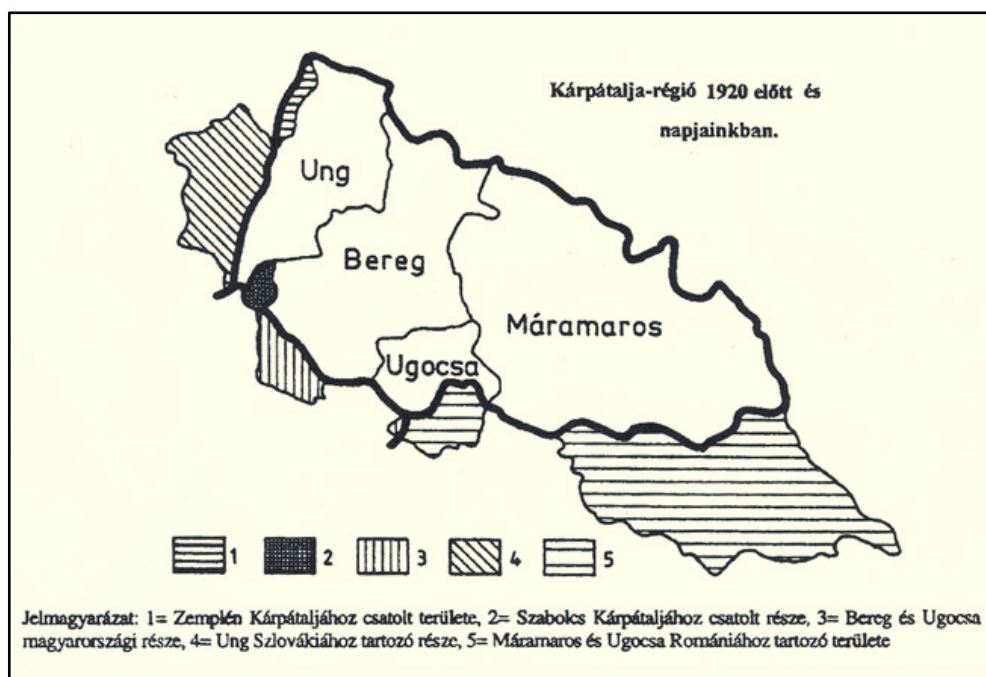
A magyar történelmi földrajz számos történelmi tájat, régiót, területi egységet határolt le és nevezett el. Az elnevezések túlnyomó része - például Erdély, Alföld - több száz éves múltra tekint vissza.⁷⁸⁹ A ritka kivételek egyike a Kárpátalja elnevezés, amely - a fogalom többszöri feltűnése ellenére - csak 1918 után vált általánossá. A területet korábban a magyar földrajztudomány - az egységes Kárpát-medencei szemléletmódjának megfelelően - Északkeleti-Felvidéknek nevezte.¹⁰ A dualista megyerendszerre visszavetítve Kárpátalja az alábbi megyéket foglalja magában: Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros nagyobbik részét, valamint néhány települést az egykori Szabolcs, illetve Szatmár vármegyéből.

⁷ BAK BORBÁLA 2003: *Magyarország történelmi topográfiája*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete.

⁸ SÜLI-ZAKAR ISTVÁN – CSÜLLÖG GÁBOR 2003: *A regionalizmus történelmi előzményei Magyarországon*. In: SÜLI-ZAKAR István (szerk.) *A terület- és településfejlesztés alapjai*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

⁹ CSÜLLÖG GÁBOR 2008: *Az európai áramlási terek hatása a Kárpát-medence területi tagolódásának történelmi folyamatára*. In: REMÉNYI PÉTER – SZEBÉNYI ANITA (szerk.) *A nagy terek politikai földrajza*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Földtudományi Doktori Iskola.

¹⁰ CSÜLLÖG GÁBOR 2007: *Felvidék Magyarország történelmi térszerkezetében*. In: FRISNYÁK SÁNDOR – GÁL ANDRÁS (szerk.): *Dr. Peja Győző emlékkönyv*. Nyíregyháza-Szerencs, Nyíregyházi Főiskola-Bocskai István Gimnázium. 201–225 pp.

1. ábra. Kárpátalja jelenlegi területe és egykori vármegyéi.¹¹

A magyar történelmi hagyomány szerint Árpád honfoglaló népének egy jelentős része 896-ban a Vereckei-hágón keresztül lépett a Kárpát-medence területére és vonult tovább az Alföld felé. Az Árpád-kor (896-1301) első évszázadaiban (IX-XIII. század) az Északkeleti- Felvidék rendkívül gyéren lakott terület volt. A gyéren lakottságot az Árpád-házi királyok a maguk javára fordították, a területből határvédelmi övezetet, ún. gyeput alakítottak ki.¹² Miután a tatárjárás (1241-1242) bebizonyította, hogy a gyeperendszer nem alkalmas az ország védelmére, IV. Béla király ösztönzésére megindult egy kővárakból álló védelmi vonal kiépítése. 1245-ben az egész országra kiterjedően hozzáfogott az ún. vendégnépek betelepítéséhez, ezen folyamat részeként az Északkeleti-Felvidékre flandriaiak, olaszok és szászok telepedtek le. Az újjáépítés és betelepítés egyik fontos következménye lett, hogy a királyi vármegyék helyén megszülettek az ún. nemesi vármegyék Ung (1313), Bereg (1299), Ugocsa (XIII. század vége) és Máramaros (XIV. század eleje).¹³

¹¹ <http://mek.oszk.hu/03200/03292/html/kep3.jpg>

¹² BOTLIK JÓZSEF – DUPKA GYÖRGY 1991: *Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok, a kárpátaljai magyarság életéből, 1918–1990*. Budapest–Szeged, Mandátum–Univerzum Kiadó.

¹³ S. BENEDEK ANDRÁS 1993: *A tettenérhető történelem. Kárpátaljai nemzetiség- és kultúrtörténelmi vázlat*. Ungvár–Budapest. Intermix Kiadó.

A demográfusok becslése szerint a XV. század végére az Északkelet-Felvidék lakossága 100-115 ezer fő lehetett. Ez a százezernyi népesség Ung vármegye 205 települése, Bereg vármegye 122 települése, Ugocsa vármegye 76 települése és Máramaros vármegye 128 települése között oszlott meg.¹⁴

A török korban (1526-1699) az Északkeleti-Felvidék kiesett az elsősorban Bécs irányába vezetett török hadak útjából. Viszont az erdélyi fejedelmek és a Habsburg uralkodók között zajló küzdelmek során a hadseregek rendszeresen felvonulási területnek használták, és gyakran kifosztották a vidék településeit és lakosait. A Thököly-féle kurucháborúk (1677-1690), Munkács várának Zrínyi Ilona vezetésével történő legendássá vált védelmezése és Rákóczi Ferenc szabadságharca (1703-1711) emelhető ki a korból. A török és kuruc háborúk során jelentős veszteségek érték a lakosságot. Ráadásul a török kiűzése után a területről nagyszámú lakos költözött le az Alföldre. Ezeket a veszteségeket még tovább fokozta az 1742-es nagy pestisjárvány.

A XVIII. század etnikai viszonyairól nem találhatók megbízható adatok, csak néhány tendencia rögzíthető. Egyik ilyen tendencia a ruszin etnikum folyamatos erősödése, amelynek magyarázata abban rejlik, hogy a Kárpátokon keresztül újabb és újabb telepések érkeztek, akiket magába olvasztott a ruszin nép. A ruszin nép kialakulása során, magán a ruszin népen belül még kisebb etnikai csoportok is létrejöttek, ilyenek a lemko, a bojkó, a dolisnyák és a hucul etnikai csoportok.¹⁵

Fontos történelmi vitakérdés a ruszinokkal kapcsolatban, hogy az ukrán nemzet alkotó részeként vagy külön nemzetiségi csoportként határozzák meg őket. A helyi szláv lakosság sajátos kultúrájával és nyelvével erős eltéréseket mutat az Ukrajna más területein élő ukránoktól, ami nemzetiségi hovatartozásának megítélése szempontjából megosztja a kérdést kutatókat. Az egyik feltevés szerint önálló népről, a ruszinokról, ruténokról van szó, akik a magyarok által elfoglalt területeken talált szláv lakosság leszármazottai, vagyis a kontinuitás alapján ők az őshonos lakosok a vidéken. Az ukrán történelemszemlélet szerint a kárpátaljai őshonos szláv lakosság a honfoglaláskor itt talált ukránok leszármazottai, akik miután a honfoglaló magyarok elhódították a területet a Kijevi Rusztól, az ezeréves magyar elnyomás és asszimilációs törekvések hatására

¹⁴ GYÉMÁNT RICHÁRD – SZONDI ILDIKÓ 2005: *A határon túli magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány Tansegédletei.

¹⁵ BARANYI BÉLA 2009: *Kárpátalja*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest. 66–67 pp.

kultúrájukban, nyelvükben megváltoztak és így az ukránság néprajzi csoportjának tekinthetők, nyelvük pedig az ukrán nyelv dialektusaként definiálható.¹⁶

Kobály József álláspontja szerint a helyi lakosság nemzetiségileg ukrán, de nincs kontinuitás a honfoglalás idején itt élt szlávok és a mostani lakosság között. Az itt talált szláv lakosság beolvadt a magyarságba. A helynevek, főleg a folyóvíznevek, a történelmi források, a kárpátaljai szláv lakosság néprajzi sokszínűsége alapján arra a következtetésre jutott, hogy az itt élő szláv lakosság a XIII. századtól kezdve folyamatosan települt be Ukrajna különböző vidékeiről.¹⁷

A történelem során a magyar és a ruszin népesség mellett más etnikumok is betelepültek a területre, többek között románok, németek, szlovákok és zsidók a XII-XIII. századtól.

Máramaros megyébe már a tatárjárás után jelentős számú román népesség telepedett be - bár egy részük Nagy Lajos király (1342-1382) erőszakos hittérítői (katolizáció) elől visszamenekült Moldvába -, akik havasi pásztorkodásból éltek. A románok döntően Máramaros vármegye ún. sóvidéki területén (Alsóapsa, Felsőapsa, Aknaszlatina) éltek egy tömbben.

A németek egy csoportja, a szászok már a XII. században (1141-ben) megjelentek a területen, ők adták Beregszász szász lakosságát. A tatárjárás után újabb szász csoportok telepedtek le, Munkácsra és a Tisza folyó máramarosi medencéjében fekvő városba, Viskbe. A Rákóczi-szabadságharc utáni állami telepítések során az Északkeleti-Felvidék két részére telepítettek németeket, egyrészt 1742 és 1778 között a Munkács vára körüli kipusztult falvakba, másrészt Máramaros vármegye két településére - Németmokra és Királymezőre – történt jelentős betelepítés 1775-ben és 1786-ban.

A Rákóczi-szabadságharc után megindult a zsidó népesség betelepítése is az Északkeleti-Felvidékre, 1718-ban már zsidó hitközség alakult Ungváron. A vármegyék próbáltak védekezni a zsidók bevándorlása ellen, például Bereg vármegyében 1801-ben összeírták a zsidókat és azokat, akik nem laktak legalább három éve a vármegyében, kiutasították. Ám minden tiltás ellenére a zsidóság száma fokozatosan növekedett a területen.¹⁸

¹⁶ OROSZ ILDIKÓ 2007: *A függetlenségtől a narancsos forradalomig. A kárpátaljai magyarság helyzete a független Ukrajnában (1991–2005)*. Ungvár, PoliPrint. 15 p.

¹⁷ KOBÁLY JÓZSEF 1997: *Dolisnyákok, huculok, bojkók, lemók. A kárpátaljai ruszinok néprajza*. Kárpátaljai szemle. 1998. 1. szám 22–23 p.

¹⁸ BARANYI BÉLA 2009: *Kárpátalja*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest. 68 p.

A dualista korszakban ugrásszerűen megnövekedett a bevándorlás Galícia felől, ahonnan a zsidók egy jelentős része nem ment tovább Magyarország belső területei felé, hanem az Északkeleti-Felvidéken telepedett le. Ezek a zsidó betelepülők fontos szerepre tettek szert a terület gazdasági életében, egyrészt a kereskedelem lebonyolításában, másrészt a földműveléshez és állattenyésztéshez kapcsolódó pénzügyi tevékenységekben.

A ruszin-szlovák nyelvhatár mozgása következtében az Északkeleti-Felvidék viszonylag számottevő szlovák népességgel is rendelkezett.¹⁹

Az Északkeleti-Felvidék etnikai képe rendkívül tarka volt, bár a ruszin népesség többségbe került a XIX. század végére, miközben a magyarság és a ruszinok földrajzilag is elkülönültek egymástól. A ruszinok a hegyvidéken éltek, míg a magyarok a folyó menti síkvidéki részeken, azaz a két népesség nyelv- és településhatára ott húzódott, ahol a hegyek az Alfölddel találkoztak. A földrajztudomány ezt vásárövnék is nevezi.²⁰

A mai Kárpátalja területe a történelmi Magyarország hat vármegyéjéből jött létre. A trianoni döntés értelmében 1920-ban Bereg, Máramaros, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegye egy része Csehszlovákia fennhatósága alá került. Ez a 12 631 km²-nyi terület a Csehszlovák Köztársaság közigazgatásilag elkülönített, meghatározott igazgatási és szervezeti jogokkal felruházott területévé alakult – Podkarpatska Rus néven. Ekkor említik először a területet Kárpátaljaként. Kárpátalját a Csehszlovák Köztársaság többi részétől eleinte egy ideiglenes határ, ún. demarkációs vonal választotta el, amely 1927-ben lett véglegesítve. Később a történelem folyamán a terület határai többször is módosultak.

1939 és 1945 között a terület ismét Magyarországhoz tartozott, majd 1945. június 29-én a Szovjetunió részévé vált Zakarpatszka Ukraina néven. 1991-től Kárpátalja a független Ukrajna részét képezi, egyike az ország 24 megyéjének. Azokat a területeket foglalja magába, amelyek a Kárpátok vízválasztó gerincétől délnyugatra fekszenek. Kárpátalja jelenlegi területe 12 756 km².²¹ (Molnár - Molnár D 2005)

¹⁹ BARANYI BÉLA 2009: *Kárpátalja*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest. 69 p.

²⁰ Uo. 70 p.

²¹ MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2005: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa. 8 p.

2.2. A népességszám alakulása a népszámlálások tükrében 1880-tól 1989-ig

Kárpátalja területén 1880-tól tartottak, nagyjából tízévente népszámlálásokat. A hivatalos népszámlálások eredményeinek felhasználásával szeretnénk bemutatni Kárpátalja össznépségének, illetve azon belül a magyarság számának illetve arányának változását 1880 és 2001 között a mai Kárpátalja területén.

1. táblázat.

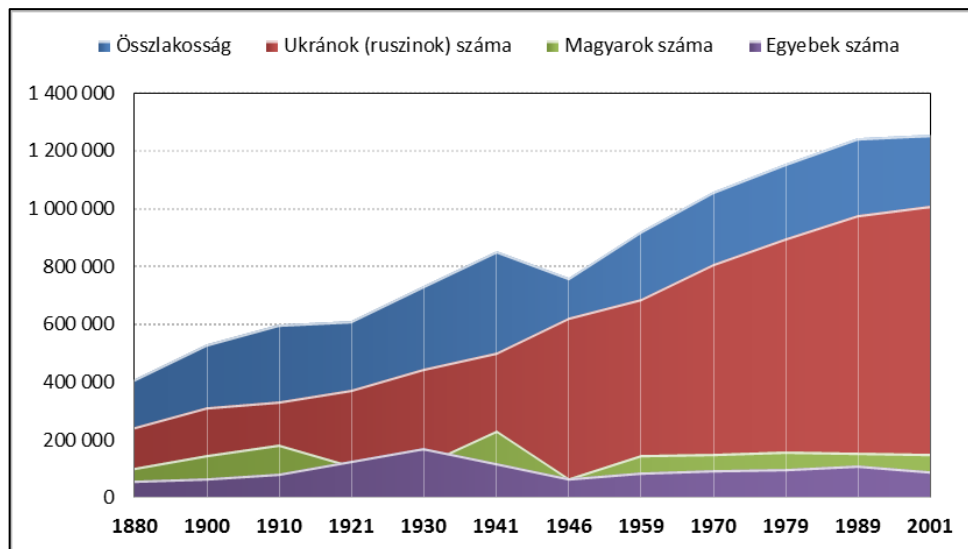
Kárpátalja népességszámának alakulása 1880–2001 között.²²

Év	Összlakosság	Ukránok (ruszinok)		Magyarok		Egyebek	
		Száma	Arány, %	Száma	Arány, %	Száma	Arány, %
1880	408 971	244 742	59,8	105 343	25,8	58 886	14,4
1900	529 993	312 198	58,9	149 381	28,2	68 414	12,9
1910	598 863	331 625	55,4	184 287	30,8	82 951	13,9
1921	612 442	372 523	60,8	111 052	18,1	128 867	21,0
1930	733 956	447 127	60,9	116 548	15,9	170 281	23,2
1941	854 772	502 329	58,8	233 840	27,4	118 603	13,9
1946	758 700	624 400	82,3	66 000	8,7	68 300	9,0
1959	920 173	686 464	74,6	146 247	15,9	87 462	9,5
1970	1 056 799	808 131	76,5	151 949	14,4	96 719	9,2
1979	1 155 759	898 606	77,8	158 446	13,7	98 707	8,5
1989	1 245 618	976 749	78,4	155 711	12,5	113 158	9,1
2001	1 254 614	1 010 127	80,5	151 516	12,1	92 971	7,4

Ezen adatok alapján elmondható, hogy a 19. század végétől a terület lakosságának száma folyamatosan nőtt. Ez a népességszám növekedés három alkalommal torpant meg. Ennek különböző okai lehetnek. Az első világháború során csökkent a születések száma és nőtt a halálozásoké. A lakosság kitelepülése is csak tetézte ezt. A második világháború alatt és után is hasonló folyamatok mentek végbe, ezzel együtt a holokauszt és a „málenkij robot” is negatívan hatott a lakosság létszámára.²³

²² Uo. 9 p.

²³ SZABÓ LÁSZLÓ 1993: Kárpátaljai demográfiai adatok. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó.

2. ábra. A népességszám változása Kárpátalja területén 1880–2001 között.²⁴

A megye többségi nemzete ezen időszak egészében az ukrán volt. Az ukránság lélekszáma az összlakossághoz hasonlóan folyamatosan nőtt. A növekedés mértéke az időszak egészét tekintve meghaladta a teljes népességét, ami az ukránok arányának 20%-os (59,8-ről 80,5%-ra) emelkedését eredményezte 1880 és 2001 között. A hosszú távú arányeltolódás fő tényezője a magasabb természetes szaporulat, továbbá a pozitív migrációs mérleg és az asszimilációs nyereség volt.²⁵

A kárpátaljai magyarság a megye mai területén a népszámlálások kezdete óta a második legszámosabb nemzet. Lélekszámában azonban jelentős, eltérő irányú változások történtek. 1880-ban magyarok alkották Kárpátalja mai területén a lakosság több mint egynegyedét. Ez az arány egészen 1910-ig folyamatosan nőtt, ekkorra meghaladva a 30%-ot. A vidék Csehszlovákiához kerülése után kevéssel, 1921-ben lezajlott népszámlálás a magyarság számának és arányának jelentős, közel 40%-os, visszaesését regisztrálta. A visszaesés fő okai az államváltást követő tömeges magyar kitelepülés, az addig jelentős részben a magyar anyanyelvűek között számon tartott zsidó lakosság külön nemzetiségként való számbavétele, és a bizonytalan etnikai identitású népesség többségi irányba való elmozdulása voltak. A második csehszlovák census a magyarság számának enyhe emelkedését, azonban arányának további csökkenését mutatta.

²⁴ 1. táblázat alapján

²⁵ MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2005: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa. 10 p.

A visszacsatolást követő 1941-es magyar népszámlálás eredményei azt mutatták, hogy a magyarság száma az 1930-asnak a kétszeresére nőtt, aránya az össznépeségben belül szintén majdnem megkétszereződött. A magyar anyanyelvű izraelita népesség, illetve a bizonytalan nemzeti azonosságtudatú lakossági rétegek csatlakozása lehetett a gyarapodás fő forrása. A cseh és szlovák hivatalnoki és katonai rétegek államváltással összefüggő kitelepülése és a magyar megfelelők betelepülése volt a magyarság lélekszámát növelő másik fontos összetevő.²⁶

Az 1946-os szovjet összeírás Kárpátalján mindössze 66 ezer magyart talált. A magyarság száma és aránya is töredékére esett vissza az előző összeírás eredményeihez képest. A lélekszám csökkenése összefügg egyrészt a frontokon történt nagyszámú elhalálózással, másrészt a magyar férfiak 1944-es tömeges elhurcolásával magyarázható. Ehhez adódott a frontátvonulást megelőző tömeges, főleg a magyarságot és a németeket érintő menekülés, továbbá, hogy ilyen körülmények között a megmaradt magyarok jelentős része nem merte vállalni a nemzeti hovatartozását.

Az első, Kárpátalját is érintő hivatalos szovjet népszámlálásra csak jóval később, 1959-ben került sor. Ekkor már a magyarok zöme úgy ítélte meg, hogy vállalhatja a nemzetiségét. A szovjet uralom 1959 és 1979 közötti 20 évében a magyarok száma lassan gyarapodott, elérve a 158 ezret. A következő tíz évben a természetes szaporulat értéke az 1989-re közel háromezerrel csökkent a kárpátaljai magyarok lélekszáma.

A két fő nemzetiségen kívüli népességet magába foglaló „egyéb” kategória szintén jelentős változásokon esett át az 1880–2001-es időszak alatt, nem csak számát, de összetételét tekintve is. 1880-ban Kárpátalján legnagyobb számban német (32 ezer, 7,8%) anyanyelvűek éltek.

Ez a helyzet 1910-ig maradt fenn, közben a német anyanyelvűek száma 63 ezerre (10,6%) emelkedett, azaz majdnem megduplázódott. Átlagon felüli gyarapodásuk fő forrása a nagyrészt német anyanyelvű zsidóság bevándorlása volt.

Az 1921-es és 1930-as csehszlovák népszámlálások a nemzetiséget vették számba, és az országrész harmadik legszámosabbjának mindkét alkalommal a zsidóság bizonyult, 80 ezres, illetve 92 ezres lélekszámmal, ami az összlakosságon belül 13,1 és 12,5%-nak felelt meg. Az államalkotó népek jelentős betelepítése nyomán a szlovákok és

²⁶ MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2005: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa. 10 p.

a csehek gyarapodása volt számottevő. Így a szlovákok a két népszámlálás között 19 ezerről (3,1%) 34 ezerre (4,6%) növelték lélekszámukat.

A visszacsatolás a csehek és szlovákok tömeges kitelepülésével és a lélekszám szerinti rangsorban való visszaesésükkel járt együtt Kárpátalján. Az 1941-es népszámlálás az ukránok és a magyarok mellett csak a zsidókat találta nagy számarányúnak a területen: 79 ezret írtak össze belőlük, ami a teljes népesség 9,2%-a volt.

A második világháború, illetve az azt követő események módosították a vidék kisebb nemzetének lélekszámát. A holokauszt és a háború utáni kivándorlás miatt erősen megcsappant a zsidóság száma. A tömeges betelepítések ugyanakkor 1959-re az oroszokat emelték Kárpátalja harmadik legnépesebb nemzetiségévé (30 ezer, 3,2%). Ez az állapot a szovjet uralom végéig tartott; az 1989-es népszámlálás már 49 ezer oroszot talált a megyében (4,0%). A negyedik helyet ez alatt végig a románok tartották, akik viszonylag magas természetes szaporulatuk révén 1959 és 1989 között 18 ezerről (2,0%) 29 ezerre (2,4%) növelték számukat.²⁷

2.3. A népességszám alakulása a független Ukrajna keretében

A független Ukrajnában az első és egyben eddig utolsó népszámlálás 2001-ben zajlott. Azelőtt 1989-ben tartották, de ez még a szovjet időszak alatt történt. A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően tízévente lenne szükségeszerű elvégezni a felmérést egy országban, 1999-ben az ukrán kormány meg is hirdette a soron következő népszámlálást. De a szükséges anyagi háttér hiányában ez elmaradt, majd 2001-ben sikerült lebonyolítani az összeírást.

A népszámlálás eszmei időpontjául (az időpont, amelyre a kapott adatok vonatkoznak) 2001. december 5-öt jelölték meg. Mivel az adatok összesítése és feldolgozása hosszabb időt vett igénybe, eredményeit csak egy év múlva tették közzé.²⁸
Molnár D 64 p

²⁷ MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2005: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa. 11 p.

²⁸ MOLNÁR D. ISTVÁN 2013: *A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig*. Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 64 p

A 2001-es összeírás adatai szerint Kárpátalja állandó lakossága 1 millió 254,6 ezer fő volt. Ez 1989-hez képest a megye népessége 0,7%-kal nőtt, Ukrajna népességén belüli aránya pedig 2,42%-ról 2,6%-ra nőtt.²⁹

A 2001-es ukrainai népszámlálás megerősítette, hogy Kárpátalja népességének egyik alapvető vonása a nemzeti sokszínűség. A megyében a népszámlálás alkalmával több mint 100 nemzetiség képviseltette magát. De közülük csak nyolc aránya haladta meg az össznépességen belül a 0,1%-ot.³⁰

2. táblázat.

Kárpátalja népességének jelentősebb nemzetiségei 2001-ben.³¹ KMSH

Nemzetiség	Lélekszám		Százalékarány a megye lakosságán belül		A 2001-es lélekszám az 1989-es év százalékában
	1989	2001	1989	2001	
ukránok	976 749	1 010 127	78,4	80,5	103,4
magyarok	155 711	151 516	12,5	12,1	97,3
románok	29 485	32 152	2,4	2,6	109,0
oroszkok	49 458	30 993	4,0	2,5	62,7
cigányok/romák	12 131	14 004	1,0	1,1	115,4
szlovákok	7329	5695	0,6	0,5	77,7
németek	3478	3582	0,3	0,3	103,0
beloruszkok	2521	1540	0,2	0,1	61,1
egyebek	8756	5005	0,7	0,4	57,2
össznépesség	1 245 618	1 254 614	100,0	100,0	100,7

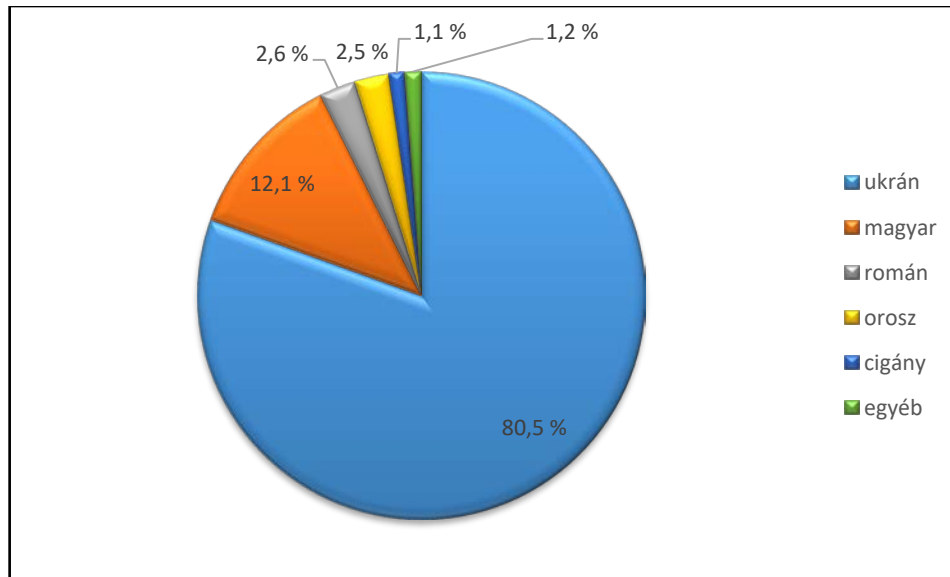
Kárpátalja összlakossága a két utolsó népszámlálás között eltelt 13 évben enyhén, 0,7%-kal emelkedett. Ez alatt a megye legszamosabb nemzete az ukrán gyarapodás meghaladta az összlakosságét, ami megmutatkozott az azon belüli arányának emelkedésében is – 78,4%-ról 80,5%-ra (lásd: 2. ábra.) Az ukránok gyarapodásában a természetes szaporulat

²⁹ MOLNÁR D. ISTVÁN 2013: *A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig*. Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 78 p

³⁰ MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2005: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa. 20 p.

³¹ Uo. 23 p.

volt az első számú tényező, de ehhez még hozzájárult nép asszimilációs nyereség is, elsősorban az orosz nemzetiségtől, a lélekszám növekedése ellen pedig a negatív migrációs mérleg hatott.³²

3. ábra. Kárpátalja lakosságának nemzetiségi összetétele 2001-ben.³³

2001-ben Kárpátalján 151,5 ezer magyar élt (lásd: 2. táblázat.), ami az ukrainai magyarság 96,8%-át tette ki. A Kárpátokon túli magyarság a nagyobb városokban és szórványként és nagyobb részt kárpátaljai gyökerű. Az utolsó két népszámlálás között a kárpátaljai magyarság lélekszáma 4,2 ezerrel (2,7%-kal) csökkent, az összlakosságon belüli aránya pedig 12,5%-ról 12,1%-ra csökkent a megyében, de ez a változás az optimista forgatókönyvek szerint zajlott.³⁴ Molnár D. 2003

A két népszámlálás közötti 13 évben a kárpátaljai magyarság körében a természetes szaporulat tartósan negatív volt. Ennek átlagos értéke évi 3‰. Ez nagyjából

³² MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2010/a: *Akik a magyar nyelvet fenntartják: Magyarok és magyar anyanyelvűek Kárpátalján.* In: CSERNICSKÓ ISTVÁN (szerk.) *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról.*

³³ MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2005: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében.* Beregszász. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa. 21 p.

³⁴ MOLNÁR D. ISTVÁN 2013: *A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig.* Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 93 p.

500 fős évi fogyást, vagyis 1989 és 2001 között kb. 5 ezer fős csökkenést kellett, hogy eredményezzen.³⁵

A migrációs folyamatoknál egyértelműen a kivándorlás volt a mértékadó. Becslések szerint a '90-es években közel 5 ezer kárpátaljai magyar települt át végleg az anyaországba, míg a magyarság Kárpátaljára település gyakorlatilag egyenlő volt a nullával.

A kedvezménytörvény megszületésével érdemes lett magyarnak lenni, ennek következtében a bizonytalan, vagy kettős etnikai identitású népesség nagyobb részben vallotta magát magyarnak.³⁶

A cigányság egy része már a korábbi népszámlálások alkalmával is magyar nemzetiségüként nevezte meg magát. Ezek aránya a kedvezménytörvény hatására szintén emelkedett. A korábban nyomás hatására magukat ukránnak vagy szlováknak vallók közül is többen újra magyarként lettek számba véve. A kárpátaljai nemzetiségek rangsorában a 2001-es népszámlálás eredményei alapján a románok léptek elő a harmadik helyre (lásd: 2. ábra.). A románok száma a két népszámlálás közötti idő alatt 9%-kal nőtt és számuk meghaladta a 32 ezret (lásd: 2. táblázat.). Ez a gyarapodás szinte teljes mértékben a természetes szaporulat eredménye, mivel a kárpátaljai románoknak mind a migrációs, mind az asszimilációs mobilitása alacsony.

Az oroszok számának és arányának csökkenése várható volt, de ennek mértéke meghaladta az előrejelzéseket. A korábbi államalkotó nemzet az egész független Ukrajnában, így Kárpátalján is kisebbséggé minősült át. 1989-ben lélekszámuk majdnem elérte az 500 ezret, 2001-re mindössze csak 31 ezren maradtak (lásd: 2. táblázat.), amivel a románok mögé kerültek. A fogyásra kiható tényezők az asszimiláció, kisebb mértékben pedig az alacsony születésszám és a kitelepülés.³⁷

A cigányok/romák száma 2001-ben elérte a 14 ezret, az 1989-es népszámláláshoz képest ez majdnem kétezres növekedés (lásd: 2. táblázat.), így a megyében az összlakosság 1,1%-át alkotják. Az ukrainai romák csaknem egyharmada egyetlen megyében, Kárpátalján él. Így tehát ezer ukrainai roma közül 294 kárpátaljai. A 13 évre jutó 15,4%-os gyarapodás nem tükrözi teljesen a természetes szaporulatuk ütemét.

³⁵ MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2008: *A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai a 21. század elején*. In: FEDINEC CSILLA (szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Budapest. Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. 313 p.

³⁷ MOLNÁR D. ISTVÁN 2013: *A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig*. Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 94 p.

Lélekszámuk bizonytalanságot mutat, ugyan úgy, mint más országok népszámlálásainak cigányságra vonatkozó eredményei: az önbevalláson alapuló felmérések alkalmával a romák egy jelentős része más nemzetiségűnek mondja magát. Így a cigányság egy része a korábbi népszámlálások alkalmával a magyart, míg egy másik jelentős része az ukránt nevezte meg nemzetiségéeként.³⁸

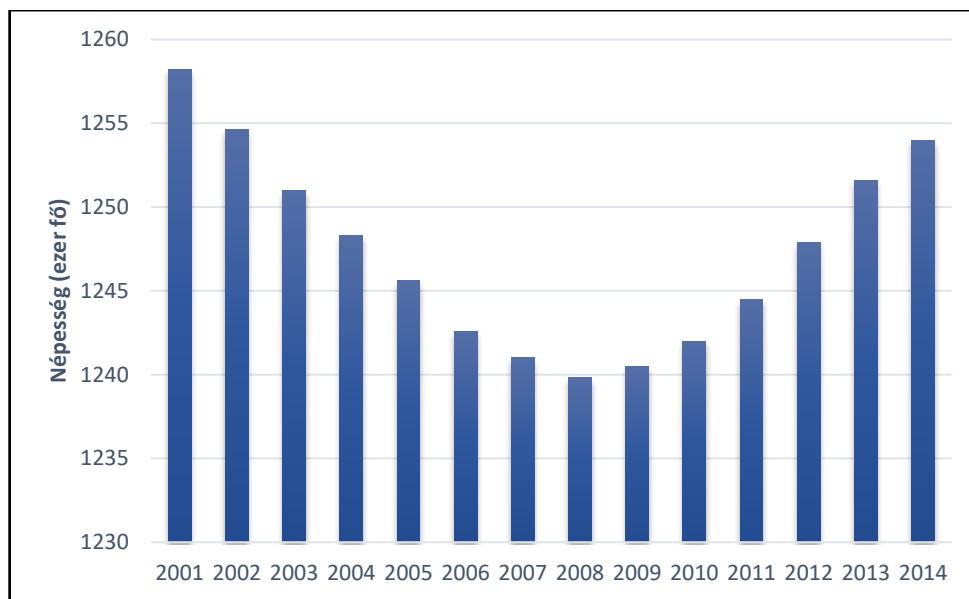
Közvetlenül az 1989-es népszámlálás után statisztikai hivatal adatai szerint 20 ezer roma származású lakost talált a megyében, ellenben a népszámlálás csupán 12,1 ezret jegyzett.³⁹

Nagymértékben, csaknem 25%-kal csökkent a két népszámlálás között a szlovák nemzetiség száma. A döntő szerepet a kivándorlás játszotta, ezen kívül hozzájárul a fogyáshoz az asszimiláció és az alacsony születésszám is. A kis létszámú német közösség némi gyarapodást könyvelhetett el a Németországba irányuló tömeges kivándorlás ellenére. Ennek forrása asszimilációs, illetve reasszimilációs nyereség, ez az után következett be, hogy a németek Ukrajnában már nem számítanak bűnös nemzetnek és a németországi támogatások, esetleges bevándorlási lehetőségek „érdemes” lett németnek lenni. Végül a beloruszok nagymértékű fogyásának mértéke illetve okai hasonló az orosz nemzetiségéhez.⁴⁰

³⁸ BRAUN LÁSZLÓ – CSERNICKÓ ISTVÁN – MOLNÁR JÓZSEF 2010: *Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján*. Ungvár. Poliprint Kft. 18–20 pp.

³⁹ ЖЕМЕС, ГРИГОРИЙ – ГЯЦЕНКО, БОРИСЗ (ЄМЕЦЬ, ГРИГОРІЙ – ДЯЧЕНКО, БОРИС) 1993: *Циганське населення Закарпаття*. Ужгород: Видавництво „Карпати”

⁴⁰ MOLNÁR D. ISTVÁN – MOLNÁR JÓZSEF 2003: *A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai a 2001-es ukrainai népszámlálás eredményeinek tükrében*. Pro Minoritate 2003/ősz. pp. 83–107

4. ábra. Kárpátalja népességszámának alakulása 2001–2014 között.⁴¹

Kárpátalja népessége 2001-től egészen 2008-ig folyamatosan csökkent. A 2004-ben az ukrán kormány által bevezetett gyermekvállalást ösztönző nagymértékű anyagi támogatások eleinte nem mutatta a hatását, ez csak valamivel később következett be. A pár éves késés a bevezetéshez képest azzal indokolható, hogy ugyan 2004-ben elindult a támogatási indítvány, de azonnal nem lehetett érzékelni, hogy mennyire komoly az kezdeményezés. Azonban, amikor látható volt, hogy működőképes, illetve az anyák megkapják az anyagi támogatást, pár év múlva már látszott a növekedés a megye lakosság számában. Ez elsősorban a cigányok körében lett jelentős, illetve sok demográfiai jellegzetesség magyarázható ezzel.⁴²

2.4. Anyanyelvi összetétel

A 2001-es ukrainai népszámlálás felmérte a népesség anyanyelvi összetételét, továbbá rákérdezett az egyéb beszélt nyelvekre is. Az anyanyelv fogalmát Ukrajnában az általában használt nyelv értelmében alkalmazzák. A nemzetiség és az anyanyelv eltérését az asszimilációs folyamatok egyik fontos mutatójának tekintik.

⁴¹ http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2017/nasel_1995-2016.pdf

⁴² BENEDEK VIKTÓRIA 2016: *Kárpátalja népességszámának alakulása 2009–2014 között*. In: *Ingenia Hungarica II. Tanulmányok a II. Kárpát-medencei Szakkollégiumi Konferencia előadásaiból*. ELTE Eötvös József Collegium. Budapest. 162-163 pp.

Kárpátalján három nemzet rendelkezik nyelvterülettel: az ukrán, a magyar és a román.

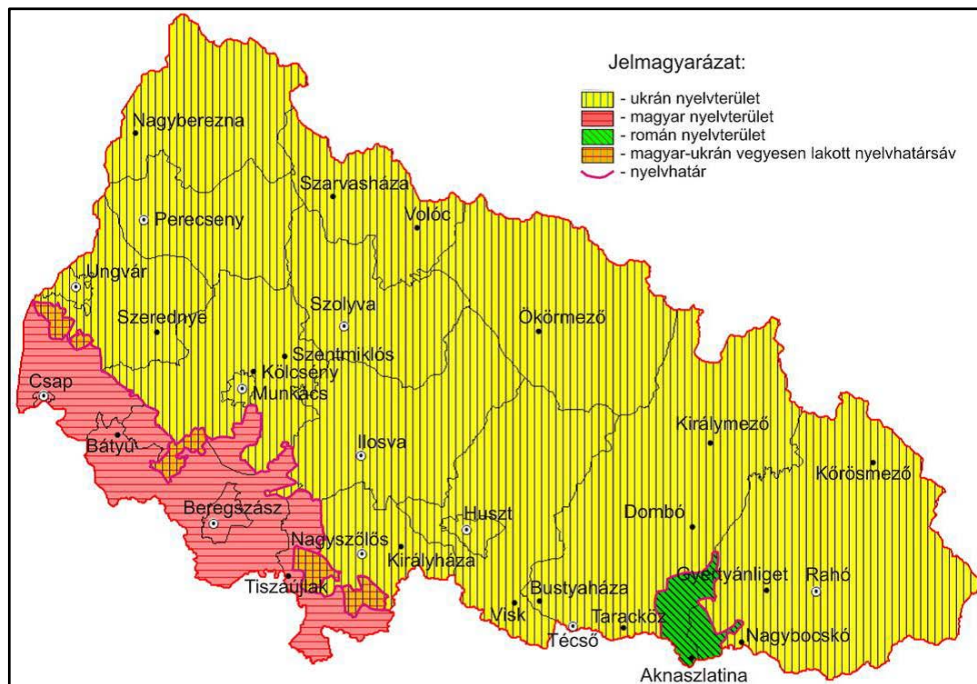
A megye túlnyomó része érthetően a többségi nemzet nyelvterületéhez tartozik. Az egységes ukrán nyelvterületet csak egy román (Plajuc, Rahói járás), ezen kívül néhány vegyes ukrán–magyar lakosságú nyelvsziget színesíti. Utóbbiak többsége a Máramarosi-medencében (Visk és Técső), továbbá az ukrán–magyar nyelvhatár közelében (Beregrákos, Gödényháza) helyezkedik el.⁴³ (lásd: 3. ábra).

Az anyanyelv és a nemzetiség Kárpátalja lakosságának 97,1%-ánál megegyezik. Azonban az egyes nemzetiségek esetében ez a mutató jelentős különbségekre hívja fel a figyelmet. A négy legszámosabb nemzetiség, így a magyarság képviselőinek is több mint 90%-a saját nemzete nyelvét nevezte meg anyanyelvként.⁴⁴ A legmagasabb ez az arány az államalkotó ukránoknál (99,2%). Alig maradtak le ettől a tömbben élő románok (99,0%) és a nagyrészt tömbben élő magyarok (97,1%). Az oroszok között szórvány jellegű elhelyezkedésük ellenére is magas az orosz anyanyelvűek aránya (91,7%), ami az államalkotói közelmúltjuk örökségének tekinthető.⁴⁵

⁴³ MOLNÁR D. ISTVÁN 2013: *A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig*. Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 99 p.

⁴⁴ MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2010/a: *Akik a magyar nyelvet fenntartják: Magyarok és magyar anyanyelvűek Kárpátalján*. In: CSERNICSKÓ ISTVÁN (szerk.) *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Budapest–Beregszász. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság–Hodinka Antal Intézet.

⁴⁵ MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2005: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa. 39 p.

5. ábra. Kárpátalja nyelvterületterképe.⁴⁶

A megye kisebb nemzetiségei körében az anyanyelvüként a saját nyelvüket használók aránya jóval alacsonyabb volt, többnyire 50% körüli, vagy az alatti. Az anyanyelvváltók magas aránya az asszimiláció folyamatának előrehaladottságára utal a kislélekszámú és szórványként települt népek között.

A kárpátaljai romák 62,4%-a és a szlovákok 11,3%-a a magyart nevezte meg anyanyelveként. A magyarok körében az anyanyelvüként a magyart használók aránya a két utóbbi népszámlálás között lényegében nem változott. Kismértékben nőtt az ukrán anyanyelvű magyarok aránya, miközben csökkent az ilyen tekintetben az oroszot megnevezőké.

A németek fele használja a német nyelvet anyanyelvüként, közel 40%-a az ukránt, a fennmaradók többsége pedig az oroszot és a magyart. A beloruszok többsége orosz és belorusz anyanyelvű, ezen kívül sokuk az ukránt nevezte meg ilyen minőségben. Az egyéb kategóriába került kisebb nemzetiségek, ahová döntően a volt Szovjetunió betelepült népei kerültek, saját nyelvükön kívül nagyszámban használják az ukránt és az oroszot is.⁴⁷

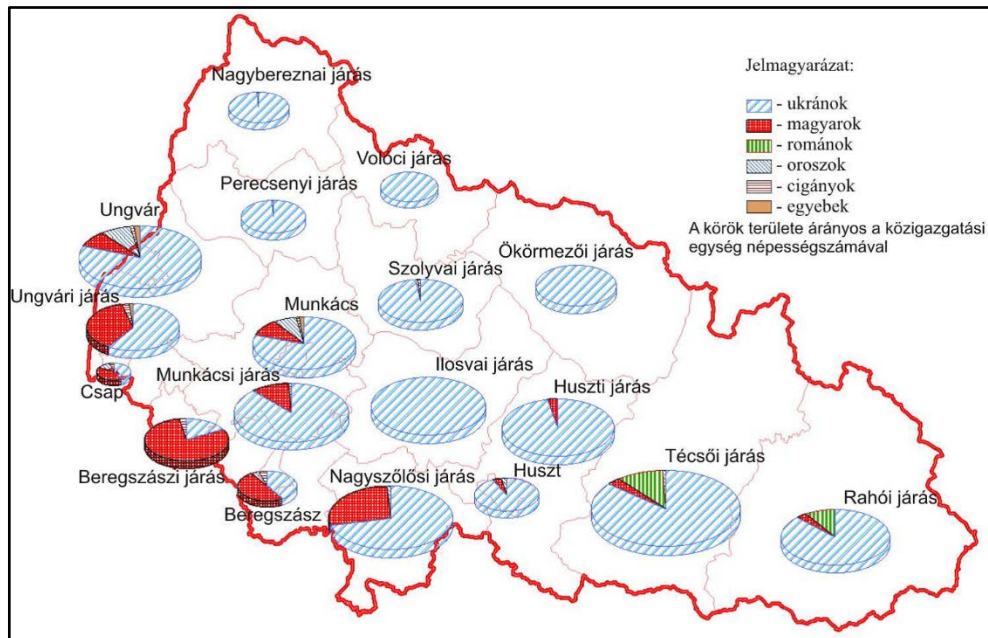
⁴⁶ Molnár D. István és Molnár József, a Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal alapján. 2003.

⁴⁷ MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2005: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa. 39 p.

2.5. A nemzetiségi összetétel térbeli jellegzetességei

Kárpátalja közigazgatási egységeinek majdnem mindegyike ukrán többségű volt 2001-ben. Öt közigazgatási egység tekinthető egynemzetiségűnek, ahol az ukránok aránya meghaladta a 95%-ot: az Ökörmezői, a Volóci, az Ilosvai, a Nagybereznai és a Perecsenyi járások. Huszt megyei jogú városban, továbbá a Huszti, a Szolyvai, a Munkácsi, a Rahói és a Técsői járásban az ukránok tették ki lakosság 80-95%-át, így közel egynemzetiségűnek számított. A megyében a magyarság csak egy közigazgatási egységben maradt abszolút többségben, a Beregszászi járásban.

Az ukrán–magyar határ mentén húzódó magyar nyelvterület további három járást érint, az Ungvárit, a Munkácsit és a Nagyszőlősit, továbbá Csap várost. Ezekben a magyarság ugyan kisebbségben volt, de jelentős arányt képviselt. A nyelvterületen kívül nagyszámú szóránymagyarság élt Kárpátalja nyelvhatár közeli két nagy városában, Ungváron és Munkácson. A kárpátaljai magyarság egy része nyelvszigeteken és szóránnyként a magyar–ukrán nyelvhatártól távolabb élt. Ez a Felső-Tisza-vidékre volt jellemző, az egykori Máramaros vármegye területére.⁴⁸

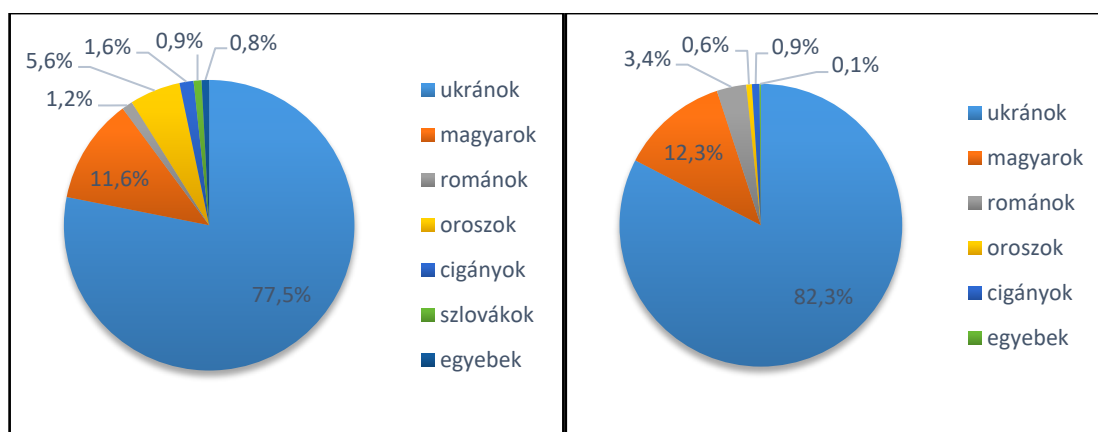

6. ábra. Kárpátalja közigazgatási egységeinek nemzetiségi összetétele 2001-ben.⁴⁹

⁴⁸ MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2005: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa. 26-33 pp.

⁴⁹ MOLNÁR D. ISTVÁN 2013: *A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig*. Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 97 p.

Számottevő eltérések figyelhetők meg az egyes nemzetiségek urbanizációs szintjében. Miközben Kárpátalja népességének többsége falvakban él (63,3%), vannak túlnyomórészt a városokban összpontosuló etnikai közösségek. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a megye három legszámosabb nemzetisége, az ukrán, a magyar és a román (amelyek etnikai területtel is rendelkeznek) a falusi népességen belül túlreprezentáltak. Az első kettőre ez a megállapítás csak kis mértékben vonatkozik, míg a románokra fokozottan igaz.⁵⁰

7. ábra. Kárpátalja városi és falusi lakosságának nemzetiségi összetétele 2001-ben.⁵¹

A két legutóbbi ukrainai népszámlálás között lényeges különbségek mutatkoztak a kárpátaljai nemzetiségek lélekszámának változásában, a falvak és a városok tekintetében. A megállapítás vonatkozik az összlakosságra is, hisz a 13 év alatt a városi népesség száma több mint 9%-kal csökkent, miközben a falvaké 7% feletti gyarapodást ért el.

A városi lakosság csökkenésének és a falusi gyarapodásának tendenciája érvényesült mind az ukránság, mind a magyarság körében. A városi magyarság fogyásának üteme közel megegyezett az összlakosságéval, míg a falusi nemzetiség lélekszámának egy százalékos növekménye elmaradt a megyei átlagtól.⁵²

⁵⁰ MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2005: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa. 23 p.

⁵¹ Uo. 23 p

⁵² Uo. 24-25 pp.

3. A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG – MINT AZ UKRAJNÁBAN ÉLŐ NEMZETI KISEBBSÉG HELYZETE A RENDSZERVÁLTÁS ÓTA

3.1. Kisebbségvédelem Ukrajnában

1991 májusában Magyarország és Ukrajna kisebbségvédelmi nyilatkozatot írt alá. A felek a kisebbségek jogainak biztosításával foglalkozó kormányközi vegyes bizottságot hoztak létre, amely azóta átlagosan évente egyszer ülésezik. A vegyes bizottság – a magyarországi ukrán és az ukrajnai magyar kisebbség képviselőinek részvételével – ajánlásokat fogalmaz meg a két ország kormányai számára a két érintett kisebbség nemzeti identitásának megőrzése, az oktatás, a kultúra fejlesztése érdekében. A két állam kapcsolatait 1991 decembere óta alapszerződés szabályozza, a dokumentum 17. cikkelye nagyvonalúan kisebbségbarát felfogásban rendelkezik a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának kölcsönös védelméről.

1991 novemberében az ukrán parlament nyilatkozatban garantálta az ország nemzetiségeinek az egyenlő politikai, gazdasági, szociális és kulturális fejlődés, valamint az anyanyelv használatának jogát a társadalmi élet minden területén. Az 1992 júniusában elfogadott nemzeti kisebbségi törvény nagyrészt megerősítette a magyar-ukrán kisebbségvédelmi nyilatkozatban lefektetett elveket: biztosítja az anyanyelv használatát, az anyanyelvi oktatáshoz, a saját kulturális intézményrendszerhez és a kulturális autonómiához való jogot. Lehetővé teszi a kisebbségi érdekvédelmi szervezetek működését, a nemzeti szimbólumok használatát, az anyanyelvű névhasználatot, a határokon átnyúló szabad kapcsolattartást az anyanemzettel.

Ukrajna elnökének kárpátaljai megbízottja 1992 decemberében rendeletet adott ki az 1989-ben elfogadott nyelvtörvény, illetve a kisebbségi törvény gyakorlati végrehajtásáról: azokon a településeken, ahol a nemzeti kisebbség alkotja a lakosság zömét, az ukrán mellett az adott nemzetiség nyelvét is használják az állami és a társadalmi intézményekben. Lehetőség van a kétnyelvű feliratok használatára, s a nemzetiségek saját nemzeti jelképeiket is használhatják az államiak mellett.

Az ukrajnai jogi keret nem teszi lehetővé a kisebbségek számára területi autonómia létrehozását. Az 1996-ban elfogadott ukrán alkotmány csak a kulturális autonómiához való jogot ismeri el: az állam elősegíti a nemzeti kisebbségek etnikai,

kulturális, nyelvi és vallási sajátosságának fejlődését, illetve garantálja számukra nyelvük szabad fejlődését, használatát és azt a jogot, hogy anyanyelvüket megtanulják, illetve anyanyelvükön tanuljanak.

Ami Ukrajna nemzetközi kötelezettségeit illeti, a kisebbségvédelem szempontjából 1995-ös európai tanácsi tagsága a legfőbb fejlemény. A szervezetbe való felvételekor vállalta a kisebbségvédelmi keretegyezményt, a helyi önkormányzati, valamint a nyelvi charta ratifikálását, és azt, hogy kisebbségpolitikáját az 1201. sz. ajánlás elvei szerint alakítja. Az ukrán parlament 1999 decemberében a kárpátaljai magyarságra nézve kedvező változatban ratifikálta a nyelvi chartát (a nemzetiségek nyelvhasználati jogához 20%-os arány szükséges a településeken), azonban a ratifikált okmányt a belső jogba átültető törvényből kikerül a kisebbségi nyelvben az állami adminisztrációban történő használata, szűkültek a nemzetiségi nyelvhasználat lehetőségei.⁵³

3.2. A gyakorlat és a felmerülő problémák a kisebbségvédelemmel

A '90-es években e jogi keretek alapján sikerült jótenni a magyar kisebbség régi sérelmeinek nagy részét, előrelépés történt a nyelvhasználat, a magyar tannyelvű oktatás terén, több helyen kitétték a kétnyelvű helységnevtáblákat, közel 60 település visszapta történelmi nevét; a magyar nemzeti szimbólumok használata megengedett; sok magyar vonatkozású köztéri szobrot, emléktáblát állítottak fel.

⁵³ GYŐRI SZABÓ RÓBERT 2006: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest. 362-365 pp.

8. ábra. Példa a kétnyelvű helységnévtáblára.⁵⁴

Általános probléma a politikai bizonytalanság, a gyakori jogszabály-módosítások, a kisebbségvédelmi jogszabályok végrehajtása némely esetben helyi szinten elakad.

A magyarság azonban sérelmezi, hogy Ukrajnában anyagilag és erkölcsileg sem kárpótolták azokat a személyeket, akiket etnikai alapon hurcoltak el a sztálinizmus idején. Hiába vetette fel ennek igényét folyamatosan, három parlamenti cikluson át a mindenkori magyar képviselő a törvényhozásban és a legfelső állami tanácsnál.

Ugyanakkor felemás módon alakult a legfelsőbb ukrán államigazgatási szinteken a kisebbségi kérdés kezelése. Az ukrán elnöki adminisztráció mellett kisebbségi magyar tanácsadó testület működik, amelynek eddig mindig volt magyar tagja, 1996-ig külön Nemzetiségi és Migrációügyi Minisztérium működött. Ekkor viszont az ukrán elnök a kisebbségi törvény szellemével ellentétesen állami főbizottsággá fokozta le a kisebbségi minisztériumot, valamint megszüntette az ukrainai nemzeti kisebbségek kultúrájának fejlesztésére szolgáló alapítványt.

Az ukrán állam nem nyújt anyagi támogatást az országban működő egyetlen kisebbségi szervezetnek sem. A kisebbségek szervezetei konkrét programok,

⁵⁴https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/fe/Beregszasz_city_limit_sign_rovas_script.JPG/260px-Beregszasz_city_limit_sign_rovas_script.JPG

rendezvények finanszírozását igényelhetik. Az oktatás finanszírozása állami feladat maradt, a magyar tannyelvű iskolák fenntartására az oktatásra szánt kárpátaljai kiadások összegének 10%-át fordítják.

A '90-es évek második felétől a 2004-es „narancsos forradalom”-ig rosszabbodott Ukrajna korábban pozitív kisebbségi politikája. A helyi és központi igazgatás intézkedései korlátozták a nemzetiségek jogainak gyakorlati megvalósítását, az állam a jogi kötelezettségek elmulasztását pénzügyi hiánnyal magyarázta.

A magyar kisebbség problémáinak nagy része ugyanakkor nem Ukrajna nemzetiségpolitikájával, hanem az ország és a megye gazdasági nehézségeivel magyarázható, a legtöbb esetben szociális jellegű gondokról van szó. Kárpátalja elsősorban mezőgazdaságból él, gazdasága elmaradott, a megye számottevő állami támogatásra szorul. A magyar kisebbség 75%-a kistelepüléseken él, javarészt alacsonyabb társadalmi presztízsű foglalkozást űz, így az átlagosnál kiszolgáltatottabb a gazdasági problémákkal szemben.⁵⁵

3.3. A magyarság szervezetei

Ukrajna 1991-es függetlenné válása idején a civil társadalmi hagyományai, korán létrehozott és aktív szervezetei révén a magyarság kiemelkedő politikai szerepet játszott Kárpátalja társadalmi-politikai életében.

1989 után a magyarság összeszerveződésének és érdekképviseletének kereteit a magyar kulturális és szakmai szervezetek biztosították. E szervezetek érdekvédelmi tevékenysége a magyar identitástudatának és kultúrájának megőrzése, a magyar nyelvű oktatási rendszer megtartására, továbbfejlesztésére és egy önálló tankerület létrehozására irányult. Többek között sikerült elérniük, hogy megmaradjon az anyanyelven történő felvételi vizsga az Ungvári Nemzeti Egyetemre.

A kárpátaljai magyarság első, és máig legnagyobb létszámú, kiemelkedően fontos társadalmi, kulturális, érdekvédelmi szervezete az 1989-ben alakult Kárpátalja Magyar Kulturális Szövetség. A KMKSZ a magyarságot érintő minden kérdésben védi a kárpátaljai magyar közösség rövid és hosszú távú érdekeit. Alapszabálya a Kárpátalján élő magyarok érdekvédelme, nemzetiségi kultúrájának, nemzeti hagyományainak,

⁵⁵ GYÖRI SZABÓ RÓBERT 2006: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest. 363-364 pp.

anyanyelvének megőrzése és ápolása, anyanyelvi művelődésének és oktatásának elősegítése, kollektív jogainak biztosítása, nemzeti tudatának formálása.

Az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség az egyetlen országosan bejegyzett magyar szervezet, 1991 októberében a KMKSZ, a Lvivi Magyarok Kulturális Szövetsége és a Magyarok Kijevi Egyesülete alapította. Az UMDSZ célja az ukrajnai magyar kisebbség általános jogi és érdekvédelmi képviselője, a tagszervezetek által meghatározott célok és elvek megvalósításának támogatása, a tagszervezetek tevékenységének összehangolása.⁵⁶

3.4. Autonómiatörekvések

Az autonómia különféle formáinak megteremtése szerepel minden magyar szervezet hosszú távú tervei között, de különböző elképzelések vannak e cél megvalósítására.

A KMKSZ programjában kezdettől fogva a nemzetiségi öngazgatás megteremtése a cél, amit nemzetiségi önkormányzat vagy területi autonómia megteremtése útján kíván elérni. 1990 novemberében állásfoglalásban fektette le a kárpátaljai magyarság autonómiaigényeinek alapjait. Két hónappal később részletes tervezettel állt elő „Javaslat a Kárpátaljai magyar autonómia alapelveiről” címmel. Az elképzelés a kárpátaljai magyarság öngazgatását, a zömében magyarlakta települések egy közigazgatási egységbe szervezését (Tisza-melléki), illetve a nem csupán a magyar nemzeti kisebbségekre, hanem egész Kárpátaljára kiterjedő politikai és gazdasági autonómiáját tartalmazta.

1991 decemberében az ukrán függetlenségről tartott népszavazással együtt Kárpátalján helyi népszavazást tartottak az egész régió különleges önkormányzatáról, illetve a beregszászi járásban létrehozandó Magyar Autonóm Körzetről, azaz a területi autonómiáról. Mindkét esetben a lakosság döntő többsége, megközelítőleg 80%-a támogatta az elképzeléseket. A népszavazásokat követően a Kárpátalja különleges önkormányzati státusáról, illetve a Beregszászi Magyar Nemzetiségi Körzetről kidolgozott törvénytervezeteket a parlament mai napig nem tárgyalta meg.

A KMKSZ a későbbiekben további elképzelésekkel állt elő, kidolgozott egy tervezetet egy nemzetiségi kulturális önkormányzat megalakítására és működésére. 1999

⁵⁶ GYŐRI SZABÓ RÓBERT 2006: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest. 364-365 pp.

decemberében javaslatot tett egy önálló, autonóm magyar közigazgatási egység kialakítására, amely a Tisza-melléki járás néven Beregszász székhellyel magában foglalná a tömbmagyarság valamennyi települését. A tervezet továbbá lehetővé tenné a 7%-nál magasabb arányban magyarok által lakott helységek kétnyelvű településsé nyilvánítását. Az általuk alapított Ukrajnai Magyar Párt is igényli a Beregszász központú magyar autonóm körzet létrehozását.

Az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetségbe tömörült szervezetek főképpen a személyi elvű, kulturális tartalmú autonómia megvalósítását szorgalmazzák. Az UMDSZ vezetője parlamenti képviselőként törvénytervezetet dolgozott ki az ukrajnai nemzeti kisebbségek nemzeti-kulturális önrendelkezéséről. Az UMDSZ ezenkívül az 1991. évi népszavazás eredménye alapján szintén támogatja a magyar autonóm körzet és a kárpátaljai különleges öngazgatási terület létrehozását.⁵⁷

Az autonómia törekvések minden bizonnyal nem fognak megvalósulni, legalább is egyhamar nem, a kelet-ukrajnai konfliktus miatt. A kárpátaljai magyarság politikai, nyelvi, kulturális, oktatási és egyéb jogai intézményes érvényesíthetőségének biztosítására egy, a magyarságot magába foglaló járás létrehozása adna lehetőséget, mely az önkéntesség elve alapján szervezett etnikai szempontokat is figyelembe vevő kistérségekből tevődne össze. Egy ilyen magyar járás (povit) létrehozása mellett foglalt állást a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ), az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ). A Beregszászi Járási Tanács nyilatkozatban fordult az államfőhöz, a miniszteri kabinethez, a Kárpátaljai Megyei Tanácshoz, valamint Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának kárpátaljai képviselőihez, melyben azt kéri, hogy a tervezett közigazgatási reform során Kárpátalján hozzanak létre egy Beregszász központú, magyar többségű járást. Az említett érdekvédelmi szervezetek és testületek, a hatályos ukrán törvényeknek megfelelően, a magyar településeket magába foglaló járás kialakítása mellett olyan további kistérségek létrehozását is szorgalmazzák, amelyekben nem bontják meg a tömbben élő magyarság egységét.⁵⁸

⁵⁷ GYÖRI SZABÓ RÓBERT 2006: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest. 365-366 pp.

⁵⁸ http://bgazrt.hu/_files/NPKI/ELEMZ%C3%89SEK/ukran%20reform.pdf

3.5. Közigazgatási felosztás és önkormányzatiság

1991. augusztus 24-én Ukrajna kikiáltotta a függetlenséget, melyet a december 1-i népszavazáson az ország lakosságának többsége támogatott, így Kárpátalja Ukrajna részévé vált. Voltak törekvések a terület autonóm státusának megteremtésére, többek között a KMKSZ javaslatot tett a Kárpátalja különleges státusának megadására, illetve egy Magyar Autonóm Körzet létrehozására, a megye csak a szabad gazdasági övezet beosztást kapta meg.

Noha a megye közigazgatási felosztása nem változott, 1989 óta számos változás ment végbe a településrendszerben, falvak váltak külön, településeket minősítettek várossá. Három város, név szerint Huszt, Beregszász és Csap megyei alárendeltségű státust kapott. *(lásd: 3. ábra)*

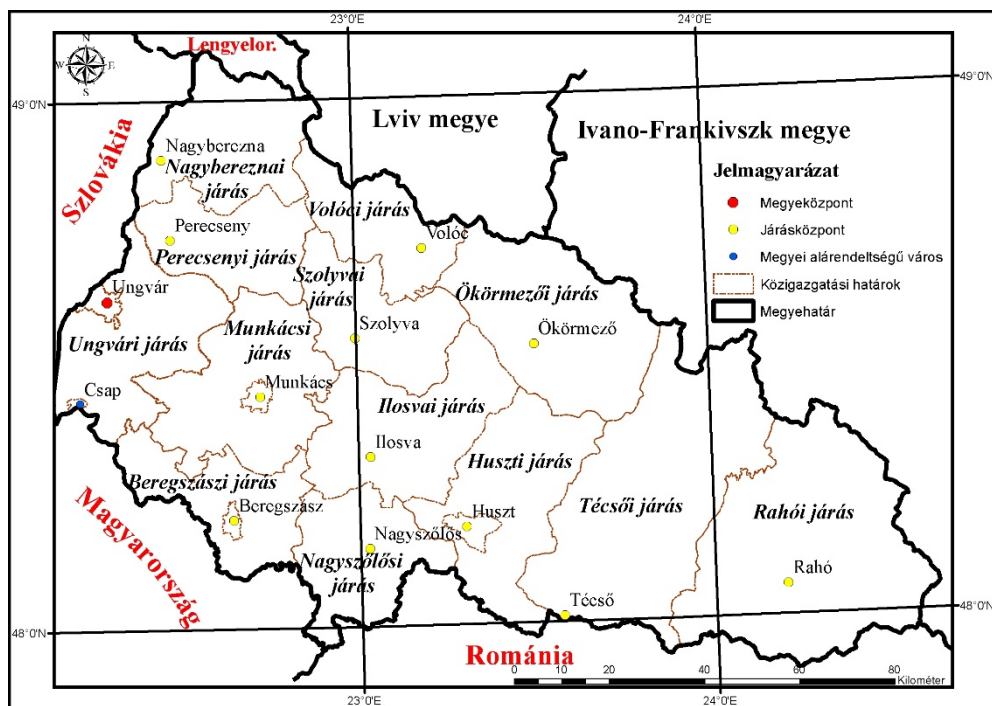
1989-ben 10 városa volt Kárpátaljának. Az elmúlt 26 év során egy városi típusú település – Perecseny 2004-ben – kapott városi rangot, így a számuk jelenleg 11.

A városi típusú települések száma 1989-ben 28 volt. Perecsenyen kívül további 8 település került át másik besorolásba, falvakká való minősítésük miatt. Jelenleg 19 városi típusú település van a megyében.

A falvak száma 561-ről 579-re nőtt, 307 községi tanács alá rendelve.⁵⁹

Kárpátalja jelenlegi területe 13 járásra van felosztva, 11 városa közül 5 megyei alárendeltségű, amelyek egyenlőnek számítanak a járásokkal.

⁵⁹ MOLNÁR D. ISTVÁN 2013: *A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig*. Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 74-75 pp.

9. ábra. Kárpátalja közigazgatási egységei 2017-ben.⁶⁰

A helyi önkormányzatiság az autonómiaépítkezés alapját jelentheti a tömbszerűen elhelyezkedő, számos településen többséget alkotó magyar kisebbségi közösség számára.⁶¹

A jelenlegi ukrán közigazgatási rendszer négy részre osztható: nemzeti, megyei, járási és helyi szintekre.

Az önkormányzati szinteket megvizsgálva a megyei szint számít regionális irányító központnak. Döntenek többek között a megyei költségvetésről, a megyéhez tartozó járások ügyeiről. A járási szint az alapszintek irányítását végzi, meghatározza a járásban lévő települések költségvetését a járási költségvetésből. Az alapszinteken lévő szociális szféra, többek között az oktatás- és egészségügy teljes mértékben a járás által van irányítva.

A közigazgatási hierarchia legalsó szintjén, a járások alatt található a helyi önkormányzatok szintje, ahol a végrehajtó hatalmat a megválasztott polgármester gyakorolja a helyi képviselőtestülettel. Ők döntenek a település költségvetéséről és a települést érintő ügyek nagy részéről. A közigazgatási rendszer ezen a szintjén pénzeszközök és döntési hatáskörök elég korlátozottak. A helyi önkormányzatok

⁶⁰ Saját szerkesztés

⁶¹ GYÖRI SZABÓ RÓBERT 2006: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest. 366 p.

gyakorlatilag teljesen ki vannak szolgáltatva a járásoknak, kisebb mértékben a megyének is. Amennyiben faluról, városi típusú településről vagy járási alárendeltségű városról van szó, abban az esetben a településnek a saját szociális szférája már a járáshoz tartozik.

A helyi önkormányzatok működése a jelenlegi törvényi szabályozás értelmében nem megfelelő. Ukrajna a szovjet érából mentette át a jelenleg is érvényben lévő közigazgatási rendszert, amit az erősen centralizált és központosított jellege miatt nem lehet önkormányzati rendszernek nevezni. A közigazgatási rendszer nem csak erősen centralizált, de nem felel meg az Ukrajna által is aláír és 1997-ben ratifikált: „Helyi önkormányzatok európai chartája”-nak sem.

A problémákat tovább fokozzák, hogy a helyi önkormányzatok korlátozottságaik miatt nem tudják feladataikat maradéktalanul ellátni. Teljes hiányossága a rendszernek a civil szervezetek bevonása és részvétele az önkormányzati döntéselőkészítésbe.

A nemzeti kisebbségek helyzetét megvizsgálva megállapítható, hogy Ukrajnában a nemzeti kisebbségekhez tartozók állampolgári joguknál fogva részt vehetnek bármely szinten a tanácsok munkáiban, de külön kisebbségi önkormányzat létrehozására nincs törvény által garantált lehetőségük, ugyanis egyetlen ukrán jogszabály sem deklarálja a területi autonómia lehetőségét.⁶²

3.6. Politikai képviselet országos és helyi szinten

A nemzeti kisebbségek egyik legfontosabb feladata, hogy meg tudjanak maradni szülőföldjükön. Ebben lényeges tényező, hogy az adott kisebbség úgy váljon az állam rendszerének szerves részévé, hogy nemzeti alapon szerveződik és különbözik a többségi társadalomtól, ezzel biztosítva saját fennmaradását. Fontos, hogy az adott kisebbség meg tudja szervezni saját érdekképviseletét, és be tudjon kapcsolódni a döntéshozatalba. Az állam, politikáján keresztül, segítheti a kisebbségeket, megteremtve a létük megmaradásához és fejlődéséhez szükséges feltételeket, vagy többségi nemzetállamot építve a kisebbségek asszimilációjára tesz kísérletet, s a döntések meghozatala során figyelmen kívül hagyja az országban élő nemzetiségek érdekeit.

⁶² DARCSI KAROLINA 2012: *Az ukrán közigazgatás reformjának lehetséges hatásai a kárpátaljai magyar érdekképviseletre.* In: „Így maradok meg hívőnek...” Tanulmányok Soós Kálmán emlékére. Poliprint Kft. Ungvár. 78–79 pp.

A kisebbségekkel kapcsolatos nemzetközi jog is megerősíti, hogy a nemzeti, etnikai, nyelvi vagy kulturális identitás megjelenítése csak külön jogok biztosítása révén valósulhat meg, azonban ezek a dokumentumok nem tartalmazzak olyan kötelezettségeket, melyek a számonkérhetőséget biztosítanák, így az államok sok esetben saját belátásuk és értelmezésük szerint alkalmazzák ezeket a normákat, melyek következményeként nem elégítik ki a kisebbségek igényeit.⁶³

Ukrajnában eddig összesen hét alkalommal tartottak helyhatósági választásokat. 1990-ben, 1998-ban, 2002-ben és 2006-ban a parlamenti választásokkal egy időben tartották őket, az 1994-es önkormányzati választásokra az elnökválasztás alkalmával került sor, 2010-ben és 2015-ben pedig külön lett megrendezve.

Az 1990-es választás során a helyhatósági választások alkalmával a KMKSZ 11 képviselőt juttatott be a megyei testületbe. 1994-ben megyei szinten a 60 fős testületnek kilenc magyar tagja lett. 1998-ban a helyhatósági választásokon a járási egységekből 5-5 képviselőt választottak a megyei tanácsba, illetve öt képviselőt juttatott be minden megyei alárendeltségű város is.

1998 és 2002 között a kárpátaljai magyarság tekintetében csak romlott, hisz a 75 főre bővített testületben mindössze négy, a KMKSZ színeiben mandátumot nyert képviselőt sikerült bejuttatni.

2002-ben a 85 főre bővített megyei tanácsba hét magyar képviselő (4 a KMKSZ, 3 az UMDSZ színeiben) került be. A 2006-os helyhatósági választásokra kiéleződött a magyar-magyar szembenállás, a megyei tanácsban a KMKSZ UMP öt képviselői helyet kapott, az UMDP-nek pedig négy képviselője lett a 90 fős testületben. További 5 magyar nemzetiségű képviselő ukrán pártok színeiben jutott be.

2010-ben a KMKSZ és az UMDSZ külön indította a jelöltjeit. Az UMDSZ választási együttműködést kötött a Régiók Pártjával, a 11 körzetet felosztották egymás között és három körzet kivételével nem indítottak egymás ellen jelöltet, a megegyezett körzetekben egymás jelöltjeit támogatták. A külön-külön induló KMKSZ-re és UMDSZ-re leadott szavazatok száma együtt is jóval kevesebb volt, mint ahány magyar nemzetiségű választópolgár él Kárpátalján. A választások alkalmával a kárpátaljai magyar szavazók nagy része eladta szavazatát, és a magyar pártok helyett ukrán pártokra

⁶³ DARCSI KAROLINA 2013: *Az ukrán választási rendszer változásainak hatása a kárpátaljai magyar érdekképviselet lehetőségeire*. Pro Minoritate. 2013/nyár. 65 p

adta le voksát. Így a 108 főre bővült megyei tanácsba a KMKSZ 3. az UMDSZ 4 képviselővel került be.⁶⁴

Az 1990-es választások során az ukrán törvényhozásba a Sepa Vaszil, a Nagybaktai Mezőgazdasági Kutatóintézet igazgatója került be, akit a KMKSZ is támogatott. Az Ukrajnai Legfelsőbb Tanácsban azonban az Ukrajna Népi Mozgalma szélsőséges csoportjához csatlakozott és képviselősege alatt nem támogatta sem Kárpátalja autonómiáját illetve a magyar érdekeket sem képviselte.

Az 1994-es választások alkalmával a KMKSZ-en belül ellentétek alakultak ki a jelöltállítás kérdésében: a szövetség beregszászi középszintű szervezete a korábban a KMKSZ alelnöki posztját betöltő Tóth Mihályt, a járási adminisztráció akkori elnökét javasolta a törvényhozásba, míg a KMKSZ központi választmánya Fodó Sándort. Ez erősen megosztotta a kárpátaljai magyarságot. A magyar körzetben a választásokat Tóth Mihály nyerte, így ő került be a parlamentbe, mint a magyarok képviselője.

Az 1998-as választásokon figyelembe vették az etnikai határokat a körzethatárok kialakításánál. A magyar körzetben Kovács Miklós, a KMKSZ újonnan megválasztott elnöke nyerte a választást, legfontosabb választási ellenfele a körzet korábbi képviselője, Tóth Mihály, alulmaradt a választási küzdelemben.

A 2002-es választásokon módosították a választási törvényt, az etnikai határokat már nem vették figyelembe. A magyarok érdekképviselétéért a KMKSZ akkori elnöke, Kovács Miklós választási ellenfele a Beregszászi Járási Állami Közigazgatási Hivatal elnöke, Gajdos István volt, akit az Egyesített Ukrán Szociáldemokrata Párt támogatott. A jegyzőkönyvek alapján a KMKSZ elnöke nyerte a választásokat, de az eredményt nem hirdették ki hivatalosan, végül módosítások során Gajdos Istvánt hirdették ki győztesként.

2006-ban 3%-os bekerülési küszöb volt szükséges, amit az orosz kisebbségen kívül más nemzetiség nem tudott biztosítani. Csak országosan bejegyzett párt indíthatott jelölteket, így mindkét magyar szervezet megalapította saját pártját: A KMKSZ a KMKSZ Ukrajnai Magyar Pártot, az UMDSZ pedig az Ukrajnai Magyar Demokrata Pártot. A két szervezet nem tudott együttműködni, ezáltal egyik oldal sem tudta begyűjteni a magyarok szavazatának összességét. A kisebbségben élő magyarságnak 1994 óta először nem lett magyar nemzetiségű képviselője az Ukrán Legfelsőbb Tanácsban.

⁶⁴ DARCSI KAROLINA 2016: *Helyhatósági választások Ukrajnában – Megerősödést hozott a magyar pártok együttműködése Kárpátalján*. In: *Kisebbségi Szemle* 2016/2. 105–107 pp.

2007-ben a kárpátaljai magyarság ismét parlamenti képviselet nélkül maradt. Az előrehozott parlamenti választásokra sem sikerült együttműködési megállapodást kötni a KMKSZ-nek és az UMDSZ-nek. A KMKSZ a Mi Ukrajnánk tömörülést támogatta, melynek listájára felkerült Kovács Miklós, míg az UMDSZ Tóth Mihály képviseletében Ukrajna Szocialista Pártját támogatta. A Mi Ukrajnánk 99. helye kevés volt a képviselői mandátum megszerzéséhez, a szocialisták pedig nem kerültek be a parlamentbe.

A 2012-es parlamenti választások alkalmával sem került jobb helyzetbe a kárpátaljai magyarság. A kárpátaljai magyarok érdekérvényesítő esélyeit az egymással szemben álló két magyar párt versenye gyengítette. A magyarok jelentős része az UMDSZ által támogatott hatalompárti jelöltekre és az Egységes Centrum jelöltjeire adta le szavazatát. A régiósok listáján mandátumhoz jutott UMDSZ elnök, Gajdos István, miután bekerült a törvényhozásba, lemondott saját pártja, az UMDP elnöki posztjáról, majd párton kívülként csatlakozott a Régiók Pártja frakciójához⁶⁵

⁶⁵ DARCSI KAROLINA 2013: *A 2012-es ukrajnai parlamenti választások és a magyar érdekvédelem*. In: Magyar Kisebbség 68. sz. = 18. évf. (2013.) 2. sz. 69–91 pp.

4. NEMZETISÉGEK KÖZÖTTI VISZONYOK KÁRPÁTALJÁN

4.1. Kárpátalja jelenlegi nemzetiségi összetétele és további alakulása

A fejezet megírásában hasonló témákban készült munka másodelemzését végeztük. Elsősorban két nagyon hasznos kutatásra támaszkodtunk. Az egyik Fodor Gyula doktori értekezése, amely a humánerőforrás-fejlesztés helyzetét vizsgálja Kárpátalján interetnikus megközelítésben, 2010-ben készült a Debreceni Egyetem Földtudományok Doktori Iskolájában, Prof. Dr. Süli-Zakar István témavezetésével.

A másik igen fontos munka a TANDEM 2016 kutatás volt. Ez egy reprezentatív kérdőíves-kutatás, amelyet 2016 tavaszán és nyarán több intézet közösen együttműködve – köztük a Nemzetpolitikai Kutatóintézet, illetve a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Kutatóintézete – végezték el. A mintában 800 ukrán és 400 magyar vett részt Kárpátalja különböző településtípusain. A munka még publikálás alatt áll, a kutatás gyorsjelentésből dolgoztunk.

Fodor Gyula doktori értekezésében feszegette a nemzetiségi összetétel kérdését. Kárpátalja különböző szféráit képviselő közéleti személyekkel készített interjúiból kiderül, hogyan értékelik a nemzetiségek közötti viszonyok alakulását. Mindegyik interjúalany egyetértett abban, hogy Kárpátalja két legnagyobb nemzetisége a magyar és az ukrán. Az összlakosságon belül a magyarok rovására az utóbbi években folyamatosan növekszik az ukránok részaránya. Ennek fő okai a magyarok negatív előjelű természetes szaporodása, valamint a jelentős és egyre növekvő mértékű kivándorlása.

A magyarokon és az ukránokon kívül ki kell térni a kisebb arányt képviselő nemzetiségekre is. A megkérdezettek szerint a rangsor a következő: oroszok, románok, németek, zsidók, cigányok és szlovákok. Ez nagyrészt fedi a hivatalos demográfiai valóságot.⁶⁶

Külön ki kell térni egy, a szovjet rendszerben és a független Ukrajnában jelenlévő, de „nem kimutatható” etnikumra, a ruszinságra. Velük szemben a legrokonszenvesebb álláspontot a kárpátaljai görög katolikus egyház képviseli, akik elismerik a ruszin

⁶⁶ FODOR GYULA 2010: *A humánerőforrás-fejlesztés helyzete Kárpátalján interetnikus megközelítésben*. Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 56 p.

nemzetiség létezését. A teljes szláv lakosságon belüli arányukat szerintük lehetetlen meghatározni pontosan, de mindenképp említést érdemel, hogy a hivatalos állami álláspontot megcáfolva beszélnek a ruszinságról.

A leginkább eltűnő félben lévő nemzetiségek a zsidók és németek, a leggyorsabb ütemben növekvő pedig a cigányság.⁶⁷

A TANDEM 2016 szociológiai felmérésben az etnikai tér észlelésére vonatkozó kérdésekből kiderül, hogy a Kárpátalján élő magyarok és ukránok mekkora arányban határozzák meg az ukrán, a magyar, az orosz és a ruszin lakosság arányát a megyében. Mint tudjuk, a valóságban a 2001-es népszámlálás adatai szerint az ukránok és a ruszinok részaránya 80,5%-ot tesz ki, míg a magyarok 12,1%-ot adtak a megye népességéből, így a legnagyobb nemzeti kisebbség, az oroszok aránya pedig 2,5%. El lehet mondani, hogy a magyarul válaszolók a valóságos aránytól csaknem kétszer akkorára becsülik magukat. Az ukrán válaszadók szintén nagyobbak vélik a magyarságot a megyében, szerintük a magyarok aránya mintegy 6%-kal több. A többségi nemzet tagjainak arányát nem csak a magyarok, de az ukránok is jelentősen kisebb létszámúnak vélik. A magyarok az ukránok arányát mindössze 49,5%-ra, a ruszinokét 10,2%-ra, az oroszokét pedig több mint 4,5-szeresére, 11,7%-ra becsülik. Az ukránok véleménye szerint saját arányuk 63,2%, a ruszinoké 12%, az oroszoké pedig 7,3% (lásd: 3. táblázat).⁶⁸

3. táblázat.

A nagyobb nemzetiségek becsült aránya a megkérdezettek szerint⁶⁹

A kérdőív nyelve	Ön szerint Kárpátalja lakosságának hány százaléka ukrán?	Ön szerint Kárpátalja lakosságának hány százaléka magyar?	Ön szerint Kárpátalja lakosságának hány százaléka orosz?	Ön szerint Kárpátalja lakosságának hány százaléka ruszin?
Magyar	49,5	22,8	11,7	10,2
Ukrán	63,2	18,4	7,3	12,0

Ukrajnában utoljára 16 évvel ezelőtt bonyolítottak le hivatalos népszámlálást, de szinte biztosra vehető, hogy a nemzetiségi arányok 2001-hez képest változtak, de csak kis mértékben. A magyarság jelentősen nagyobb becsült aránya egyrészt azzal magyarázható, hogy a magyarok Kárpátalján egy viszonylag jól behatárolható területen,

⁶⁷ Uo. 57 p.

⁶⁸ TANDEM 2016 kutatás bemutatója, 2017. április 26., Rákóczi Krisztián

⁶⁹ http://bgazrt.hu/_dbfiles/htmltext_files/2/0000000432/A5%20tandem.pdf

a határ menti 20 km-es sávban élnek, így saját magukat a megye összlakosságának szintjén is nagyobbak látják. A másik ok pedig leginkább annak tudható be, hogy a kárpátaljai ukránok körében egy egyre nagyobb presztízzsel bíró Magyarország-képet találunk, ami együtt jár a magyar nemzethez való közeledéssel is.⁷⁰

A nemzetiségi összetétel további alakulását meghatározó folyamatoknál az mutatkozott, hogy a magyarság létszáma Kárpátalján csökkenőben van, ezzel párhuzamosan emelkedik a betelepülő ukrán népesség száma és aránya. A csökkenésért egyre inkább az anyaországba való kivándorlás a felelős. Ez a tendencia elsősorban gazdasági okokra vezethető vissza. A távozók helyére pedig szinte kizárólag ukrán nemzetiségűek érkeztek.⁷¹

A gazdasági helyzet javulásával nem csak a magyarság nyerne, hanem talán a ruszinok is. Ha enyhülnének a gazdasági okok, a nemzetiségi kérdések sem vetődnének fel olyannyira élese, esetleg megenyhülne az állami vezetés is a ruszin kérdésben. Ez segíthetné a ruszinokat abban, hogy meg tudják határozni önmagukat és egy egységgé szerveződjenek. A Kárpátaljai Görög Katolikus Egyház vezetése szerint a gyülekezetekben egyre több a ruszinnak valló hívő, egyes szertartásokat pedig újra ruszin nyelven végeznek.

A nagyobb nemzetiségi csoportok egymáshoz való viszonyában két szintet lehet megkülönböztetni. Az egyik a nagypolitika szintje, a másik pedig a mindennapi életé. A nemzetiségek közötti kapcsolat a hétköznapi élet szintjén mind a magyar-ukrán, mind pedig a többi viszonylatban is békés, komolyabb feszültségektől mentes.

Az utóbbi 20-25 év említésre érdemes történése az orosz lakosság politikai térvesztése, akik Ukrajna függetlenné válásával kisebbségi helyzetbe kerültek. Ennek eredményeképp visszaszorultak a politikai kulcspozíciókból.

Ha a mindennapi élet szintjén lévő nemzetiségek közötti kapcsolatokba a nagypolitika szintjéről nem kavarnának bele, akkor a békés és problémáktól mentes viszony tartós és megingathatatlan lenne.⁷²

⁷⁰ TANDEM 2016 kutatás bemutatója, 2017. április 26., Rákóczi Krisztián

⁷¹ FODOR GYULA 2010: *A humánerőforrás-fejlesztés helyzete Kárpátalján interetnikus megközelítésben.* Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 57 p.

⁷² FODOR GYULA 2010: *A humánerőforrás-fejlesztés helyzete Kárpátalján interetnikus megközelítésben.* Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 58–59 pp.

4.2. A magyar–ukrán viszony

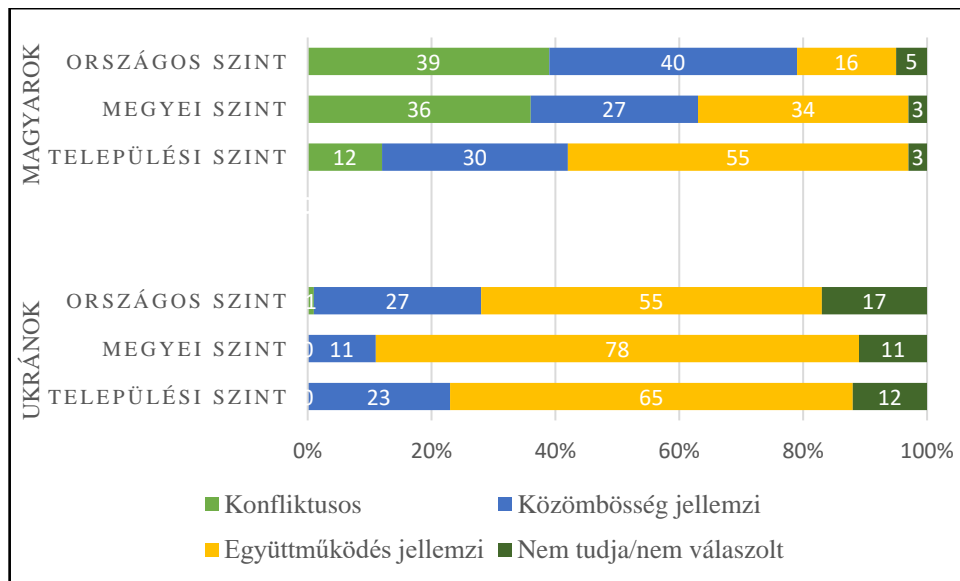
Államközi szinten ez a viszony egyre feszültebb, főleg 2010 után. Ráadásul az államközi szinten meghozott döntések végrehajtásában és a magyarokra nézve pozitív változtatások megvalósításában gyakran még a szovjet éra alatti beidegződések uralkodnak. Tehát negatív megvalósítási elvek mutatkoznak. Az sem mindegy milyen szinten vizsgálják a kérdést, hiszen, ami Kárpátalján fontos és meghatározó, addig magasabb szinteken gyakorlatilag jelentéktelen.⁷³

A vallási vezetők szerint a magyar ukrán viszony nem tekinthető jónak. Meglátásuk szerint a többségi nemzet mindig fölényt érez a kisebbségi nemzet tagjai felett. Ebből kifolyólag ez mindig negatívan hat egy adott kisebbségre.

A másik vélemény szerint a magyar-ukrán viszony nem nevezhető rossznak, sőt egészen jónak lehet nevezni. A magyar kormány is mindent megtesz annak érdekében, hogy Magyarország egy kapu legyen az Unió felé. A mindennapi életben a magyarok és az ukránok viszonya Kárpátalján jónak nevezhető. Vannak időszakok, amikor mesterségesen gerjesztik a konfliktusokat. Ezek főleg a választások előtt lángolnak fel, ilyenkor kihasználják a vélt vagy gerjesztett ellentéteket. A képviselők pedig igyekeznek ezt a saját javukra fordítani.⁷⁴

⁷³ Uo. 60 p.

⁷⁴ PÓGYOR KAROLINA 2014: A nemzetiségek közötti viszonyok jellemzése Kárpátalján, illetve ezek alakulása az 1989-2012 közötti időszakban. Beregszász. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Földtudományi és Turizmus Tanszék. Évfolyammunka. 26 p.

10. ábra. Az ukránok és magyarok közötti kapcsolat megítélése település, megyei és országos szinteken.⁷⁵

Az ukránok jobbnak látják a két nemzet kapcsolatát. Konfliktusos viszonyról települési és megyei szinten egyáltalán nem beszélnek, országos szinten pedig mindössze az ukrán válaszadók egy százaléka gondolta úgy, hogy problémás a két etnikum kapcsolata. A magyar válaszadók közül mindhárom szinten voltak bőven olyanok, akik konfliktusos helyzetről beszélnek. Települési szinten a magyar válaszadók csupán 12 százaléka beszélt konfliktusos viszonyról, de megyei szinten ez az arány 36, országos szinten pedig már 39 százalékos. Az előzőeknek megfelelően az ukrán megkérdezettek egyértelműen együttműködőnek látják a magyarok és az ukránok viszonyát. Települési szinten 65, Kárpátalja vonatkozásában 78, országos szinten pedig 55 százalék nyilatkozott együttműködésről. A magyarok esetében egyértelmű, hogy minél magasabb szinten gondolnak a két nép kapcsolatára, annál negatívabb értékelést adnak. Az együttműködésről nyilatkozók aránya megerősíti az előbbi állítást: míg települési szinten a válaszadók 55%-a beszélt együttműködésről, addig megyei szinten ez az arány 34, országos szinten pedig mindössze 16 százalék. Az ukrán válaszadók egyértelműen a két nemzet megyei szintű együttműködését tekintik a legpozitívabbnak. Az ukrán nyelvű kérdőívet kitöltők kapcsán fontos megjegyezni, hogy mindhárom kérdésnél magas, 10 százalék fölötti volt a nem válaszolók aránya.⁷⁶

⁷⁵ http://bgazrt.hu/_dbfiles/htmltext_files/2/0000000432/A5%20tandem.pdf 16 p.

⁷⁶ TANDEM 2016 kutatás bemutatója, 2017. április 26., Rákóczi Krisztián

4.3. A magyar–ruszin viszony

Ukrajna nem ismeri el a ruszinokat, ezért eleve hátrányos helyzetben vannak. Etnikailag léteznek Kárpátalján, de nemzetként gyakorlatilag nem képesek funkcionálni. A kárpátaljai szláv népesség nagy része mentalitásban és életfelfogásban lényegesen eltér Ukrajna többi részén élő szlávoktól és ez a mentalitás fosztja meg őket egy nemzetté kovácsolódásától. A ruszinok Kárpátalján nem tudnak megszerveződni, politikai és nemzetiségi tényezővé válni.⁷⁷

A ruszinok alapvetően Kárpátalja hegyvidéki területén élnek. A fiatalság körében már nem nagyon lehet látni a ruszin identitást. Vannak ugyan ruszin szervezetek, amelyek felvállalják ennek a terjesztését és tudatosítani szeretnék a ruszin hagyományokat, de ezek nem tudnak komoly politikai tényezőként fellépni. A ruszin identitásnak erősebbnek kellene lennie, sőt ha politikai súlyuk is megjelenne a közéletben, annak mindenképpen pozitív eredménye lenne.⁷⁸

A ruszinok nehéz helyzete 1944-re vezethető vissza, amikor az államhatalom a ruszin etnikumot tulajdonképpen megszüntette, ukránosította. Jelentős lépés, hogy a 2001-es népszámlálási kérdőív lehetőséget biztosított a ruszin nemzetiségi lét bevallására, de csak mint az ukrán nép egyik etnikai csoportja.

A II. világháború előtt a ruszinokat összekötő kapocs a görög katolikus vallás volt. A háború és a szovjet terror, a katolikus egyház szabaddá tétele után a kárpátaljai ruszin lakosság kis része vette csak vissza régi vallását, így legtöbbször mára ortodox.

A ruszinoknak ugyan léteznek a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséghez hasonló érdekvédelmi szervezeteik, de hivatalos szintű magyar-ruszin viszonyról nem lehet beszélni. Politikai szinten csak ukrán-magyar viszony jöhet szóba.

A hétköznapi élet szintjén a ruszin-magyar viszony hagyományosan jó. Nem véletlenül nevezte a nagyságos fejedelem a ruszinokat „gens fidelissima”-nak, vagyis a leghűségesebb népnek. A Munkácsi Görög Katolikus Egyházkerület képviselői szerint a ruszin nemzetiségű lelkészek tudnak magyarul. Ez is bizonyítéka a magyarok és a ruszinok jó viszonyának, kölcsönös tiszteletének. Egyes ruszin politikusok próbálták

⁷⁷ FODOR GYULA 2010: *A humán erőforrás-fejlesztés helyzete Kárpátalján interetnikus megközelítésben*. Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 61 p.

⁷⁸ PÓGYOR KAROLINA 2014: *A nemzetiségek közötti viszonyok jellemzése Kárpátalján, illetve ezek alakulása az 1989-2012 közötti időszakban*. Beregszász. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Földtudományi és Turizmus Tanszék. Évfolyammunka. 27 p.

kihasználni ezt a jó viszonyt, a magyarokat mintegy ütközőként fordítva az ukránok felé, de ezek a próbálkozások nem keltettek túl nagy zavart a megye politikai életében, mára pedig ezek a próbálkozások elmaradtak.⁷⁹

4.4. A magyar–cigány és az ukrán–cigány viszony

A cigányság problémája inkább szociális, társadalmi probléma, mint nemzetiségi.

A cigányokkal való együttélés huzamosabb időn keresztül minden nemzetiségi csoportban nagyjából ugyanazokat a problémákat mutatja. A cigányok irányába kétféle viszonyulás létezik. Az egyik valójában együtt érez a cigányokkal, belátja problémáik komolyságát, szeretné, hogy a cigányok társadalmilag fel tudnának zárkózni a megye többi nemzetiségéhez. A felzárkózás javarészt azért mond csődöt, mert a cigányok saját maguk sem akarják. Ezért idővel csökken a velük együtt érzők száma is.

A másikrész pedig ellenszenvvel viszonyul a cigányokhoz, hisz hozzájuk kötik a munkakerülést, lopást, a rendezetlen életkörülményeket. Fontos viszont azt szem előtt tartani, hogy a romák között is vannak becsületes, jóra való emberek, akik becsületes munkával keresik kenyerüket családjuk számára és valóban próbálnak felzárkózni. Ezzel a nézettel párhuzamosan pedig kialakulhat bennük, hogy tegyenek bármit is, akkor is ellenszenvesek maradnak a többi nemzet szemében. Óvakodni kell az egész cigányságra kiterjedő általánosításoktól, és el kell ismerni, hogy vannak közöttük kivételek.

A cigányok nagy része viszont el is várja a segítséget a többi nemzetiség felől, holott ők maguk semmit nem tesznek helyzetük előrébb lendítésén.

A cigányság politikailag és társadalmilag sincsenek megszervezve, jó része a velük kapcsolatos problémáknak ebből fakad. A cigányok és más nemzetiségek közötti feszültségek nem jutnak el politikai szintre, mivel társadalmukban a hatalom a cigánybárok kezében van, ez pedig semmiképp sem demokratikus érdekképviselet.⁸⁰

⁷⁹ FODOR GYULA 2010: *A humánerőforrás-fejlesztés helyzete Kárpátalján interetnikus megközelítésben.* Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 61 p.

⁸⁰ Uo. 64–65 pp.

4.5. Egyéb fontosabb nemzetiségi csoportok

Kárpátalja szempontjából eddig még nem említett, de fontos nemzetisége az orosz. Nagy részük még a szovjet érában érkezett tervszerű betelepítések következtében, a gazdaság irányításnak céljából. A rendszerváltás után viszont kisebbségi helyzetbe kerültek, amit azóta sem nagyon sikerült realizálniuk. Megalakult Kárpátalján egy orosz érdekvédelmi szervezet, a Puskin Társaság, ez az orosz kultúra ápolását és közvetítését tűzte ki céljává. Sikeressége és hatékonysága csak azon múlik, hogy az oroszok gazdasági tőkéjük mekkora részét használják fel eme célokra. Kulturális életük élénk, mintegy központja a munkácsi Orosz Nemzeti Színház aktívan jelentkezik bemutatókkal, színdarabokkal, több újságjuk jelenik meg valamint nemzetiségi iskoláik is vannak. Szerepük akkor lenne meghatározóbb, ha Ukrajnában második hivatalos nyelvvé tennék az oroszot, tekintve, hogy a lakosság egynegyedét ők teszik ki. Ez gyakorlatilag esélytelen a kelet-ukrajnai konfliktus miatt.

Nem lehet említés nélkül elmenni a románok mellett. A kárpátaljai magyarságnak mindenekelőtt velük kellene összefogni mivel a két kisebbség helyzete nagyjából megegyezik: szintén megőrizték identitásukat, nyelvüket, kultúrájukat, művészetüket, plusz az anyaországuk szomszédságában élnek, ami Magyarországhoz hasonlóan határos Ukrajnával. Hangsúlyos gazdasági szerepük van Kárpátalján, jóval nagyobb anyagi jólétben élnek, mint a magyarok.⁸¹

4.6. A nemzetiségek közötti kapcsolatok jövőbeni alakulása

A nemzetiségek közötti kapcsolatok pozitív irányba való fejlődéséhez arra volna szükség, hogy a nagypolitika felülről ne nyúljon bele, hanem hagyják, hogy az itt élő népek oldják meg egymás között a békés és harmonikus együttlétezését, nem kell erőszakkal jobbra tenni azokat. Emellett szintén pozitív irányba lendítené az interetnikus kapcsolatokat a gazdasági és politikai stabilitás.

Először is minden nemzetiség részére nem csak elméletben, hanem a gyakorlatban is biztosítani kellene az egyenlő jogokat az élet széles területein. Megoldás lenne, ha az államnyelv mellett minden nemzetiség használhatná a saját nyelvét a hivatalokban,

⁸¹ FODOR GYULA 2010: *A humánerőforrás-fejlesztés helyzete Kárpátalján interetnikus megközelítésben.* Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 65–66 pp.

intézményekben. Pozitív eredményt hozna a kölcsönös nyelvtudás, egymás megismerése a kultúra, a történelem terén. Ha a kisebbségi jogok garantálva lennének és a gyakorlatban is megvalósulnának, akkor nem lenne szükség kisebbségi érdekképviselőre. Fontos az is, hogy az egyik etnikum ne akarja a másikat megváltoztatni, hanem fogadja el, ahogy van, azzal a nyelvvel, kultúrával, amellyel rendelkezik. Ebben nagy segítség lenne, ha a különböző nemzetiségek közös rendezvényeket szerveznének, amelynek keretében jobban megismerné a másikat.⁸²

4.7. A magyarság jövőbeni alakulása Kárpátalja nemzetiségei között

A jelenlegi helyzeten elsősorban gazdasági folyamatok változtathatnak. A lefelé tartó gazdasági tendenciák folytatódnak, akkor az a magyarságra negatív következményekkel járhat: kivándorlás, idénymunka külföldön, asszimiláció.

A kárpátaljai magyarság megmaradásában nagyon fontos szerepe van az anyaországnak. Magyarország segítségnyújtása minden kétséget kizáróan pozitívan befolyásolja az itteni magyarság helyzetét. Fontos szerepe van azoknak a fiataloknak, akik nehezebb gazdasági körülmények között, nehezebb anyagi boldogulás mellett vállalják azt a keresztet, hogy itt próbálnak megmaradni szülőföldjükön. Kiemelkedő szerep jut a II. Rákóczi Ferenc kárpátaljai Magyar Főiskolának, amely Kárpátalján az egyik legnagyobb magyar értelmiséget képző intézmény, elsősorban olyan értelmiségiek képzése, mint az előzőekben fel lett vázolva. Az anyanyelvi oktatás fontosságát sem lehet elhanyagolni, ezzel lehet szinten tartani a magyarság nemzeti öntudatát.

Sajnos a magyarság száma a jövőben némileg csökkenni fog. Amíg nem lesz gazdasági és politikai stabilitás, tovább fog tartani a kárpátaljai magyarok kivándorlása, legfőképp Magyarországra.

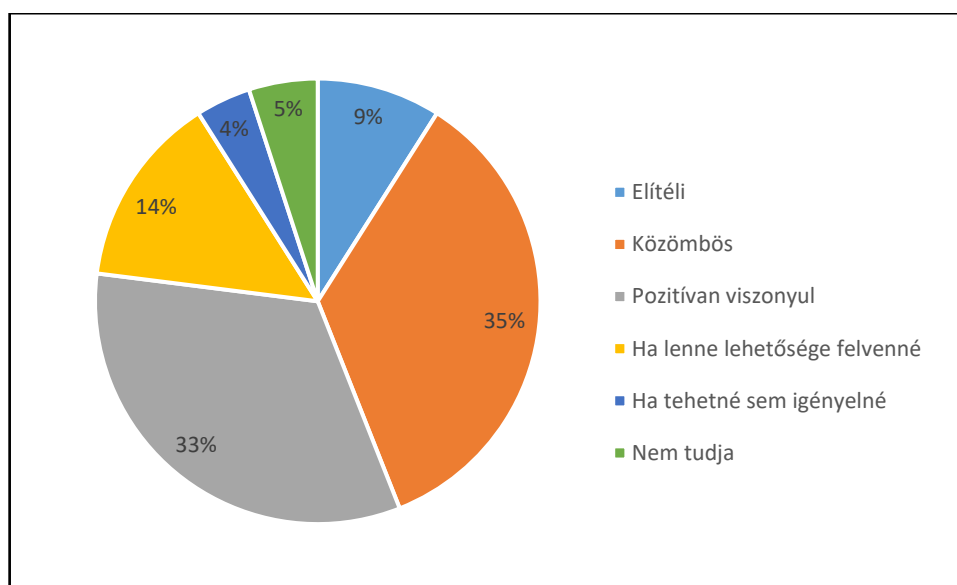
A magyarság megmaradására az is döntő befolyással lesz, hogy sikerül-e létrehozni a Tisza-melléki járást, amely egy olyan összefüggő terület lenne, amely magába foglalná a magyarok által legalább 50%-ban lakott településeket, ez által ide tartozna a kárpátaljai magyarság több, mint 70%-a, ugyanennyi lenne a járás összlakosságán belül is a magyarok aránya. Sokkal hatékonyabb érdekképviselőt tenne lehetővé a magyarok számára. Megvalósítása kétséges, mert az ukrán törvények nem

⁸² FODOR GYULA 2010: *A humánerőforrás-fejlesztés helyzete Kárpátalján interetnikus megközelítésben.* Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 67 p

teszik lehetővé területi elven történő autonómia kialakítását, illetve gátló tényező a kelet-ukrajnai konfliktus is.⁸³

4.8. A kettős állampolgárság megítélése

A TANDEM 2016 kutatás keretében az ukrán válaszadóknak feltették azt a kérdést, hogy miként viszonyulnak ahhoz, hogy a kárpátaljai magyarok viszonylag nagy számban váltak kettős állampolgárra. Arra derült fény, hogy a válaszadók 9%-a elítéli ezt, 35%-uk közömbösen áll a kérdéshez, egyharmaduk pedig pozitívan értékelte a magyarok ezen tettét. Továbbá a válaszadók 14%-a mondta azt, ha lehetősége lenne rá, ő maga is megtenné ezt a lépést. Mindössze 4% volt azoknak az aránya, akik nem igényelnék a magyar állampolgárságot, abban az esetben sem, ha lehetőségük lenne rá, 5% pedig nem válaszolt a kérdésre.⁸⁴

11. ábra. A TANDEM 2016 kutatás ukrán válaszadóinak viszonyulása a kettős állampolgársághoz.

Más a megítélése az ukrán és az orosz nyelvű sajtóban eme kérdésnek. A magyar állampolgársági törvény elfogadásával egyfajta magyarellenes hangulat keltése vette kezdetét a kárpátaljai ukrán és orosz nyelvű médiában. A kárpátaljai magyarok jogsértő

⁸³ Uo. 66-68 p.

⁸⁴ http://bgazrt.hu/_dbfiles/htmltext_files/2/0000000432/A5%20tandem.pdf 17 p.

állampolgárokként tüntetik fel a médiában, akik az ország hatályos törvényeire fittyet hányva felveszik a magyar állampolgárságot.

A kérdés kapcsán az írások a magyar állampolgárság kiterjesztése ellen fogalmazódnak meg, azonban rendszerint figyelmen kívül hagyják Oroszország hasonló intézkedéseit. Egyes becslések szerint több százezerre tehető azoknak az ukrán állampolgároknak a száma, akik rendelkeznek orosz állampolgársággal is. A kettős állampolgárságot biztosító Magyarországot revizionista országgént írják le és arra törekszik, hogy visszaállítsa a történelmi Nagy-Magyarország határait és támogatja a kárpátaljai magyarság szeparatista törekvéseit, veszélyt jelentve ezzel Ukrajna területi integritására.⁸⁵

⁸⁵ DARCSI KAROLINA 2012: A kettős állampolgárság kérdése az ukrán sajtóban. In: A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Intézetének tanulmánygyűjteménye - 2012. PoliPrint Kft. Ungvár. 120–121 pp.

ÖSSZEFOGLALÁS

Diplomamunkám témájául a Kárpátalján élő nemzetiségek interetnikus kapcsolatainak vizsgálatával, nemzetiségi viszonyaival, Ukrajna függetlenégétől 2014-ig felölelő időszakokkal foglalkoztam. A témaválasztással lehetőségem nyílt, hogy jobban rálátásom legyen a nemzetiségek közötti viszonyokra szülőföldömön. A munkát nehezítette az, hogy nem álltak rendelkezésre időszerű adatok.

Kárpátalja Ukrajna legnyugatibb megyéje, 12 756 km²-es területén a történelem során, így napjainkban is nagyon sok nemzetiség élt és fért meg egymás mellett.

A diplomamunka 4 nagyobb részre oszlik.

Az első fejezetben az olvasó megismerkedhet általános fogalmakkal, amelyek egy ilyen kutatás során felmerülnek. Szó esik a kisebbség fogalmáról és annak definiálási nehézségeiről, illetve az etnikai integrációról és annak három fő modelljéről, ami segítséget nyújthat egy etnikailag sokszínű területen kezelni az etnikai változatosságot, illetve megoldási lehetőségeket kínál a nemzetiségek közötti esetleges konfliktusokra.

A második fejezet egy részletes történeti–demográfiai áttekintést nyújt Kárpátaljáról annak történelme során. A rendelkezésre álló szakirodalom segítségével egészen a honfoglalás idejétől mutatja be Kárpátalja jelenlegi területének különböző időszakokban fennálló népességi, nemzetiségi viszonyait. Hivatalos népszámlálási adatok 1880-tól 2001-ig állnak rendelkezésre, ezeket felhasználva táblázatokkal, diagramokkal, ábrákkal szemléltjük a népességszám változását a területen. A 2001-es népszámlálási adatokat felhasználva mutatjuk be az egyes etnikumok számának és arányának változását az össznépességben belül, kitérünk az anyanyelvi összetételre, a népesség térbeli jellegzetességeire, ezeket térképekkel és diagramokkal tesszük színesebbé.

A harmadik fejezet a kárpátaljai magyarság autonómiatörekvéseivel foglalkozik behatóbban. Kitér a kisebbségvédelem elméleti kérdéseire Ukrajnában és bemutatja azok gyakorlati problémáit, hiányosságait, megvalósíthatatlanságát. A kisebbségek közül, kárpátaljai magyarként a magyarok szervezeteivel foglalkozunk behatóbban, mindamellett csak a magyarok érdekvédelmi szervezetei értek el egy jól megszervezett szintre és politikai képviseletet is tudnak nyújtani. Ezeken túlmenve a közigazgatás és

önkormányzatiság kérdéseivel is foglalkozik és részletesebben kitér a politikai képviseletre mind helyi, mind országos szinten.

A dolgozat érdemi része, a negyedik fejezet mutatja be az interetnikus viszonyokat Kárpátalján.

Kárpátalja két legnagyobb nemzetisége az ukrán és a magyar. Az összlakosságon belül folyamatosan nő az ukránok aránya. Ki kell emelni a nagyobb nemzetiségek közül az oroszokat, románokat, cigányokat és szlovákokat, valamint a ruszinokra, akiket az ország csak az ukrán nép egyik etnikai csoportjának tekint. Az etnikai tér észlelésénél az tűnt fel, hogy a magyarok és az ukránok a magyarok arányát sokkal többre becslik, viszont az ukránok jóval kevesebbre a valóságostól.

A Kárpátalján élő nemzetiségek a történelem folyamán békés, harmonikus viszonyban éltek egymással, és ez a mai napig megfigyelhető pár szélsőséges esettől eltekintve.

A magyar-ukrán viszony államközi szinten egyre feszültebb, főleg 2010 után, az egyszerűsített honosítás elfogadásától, hiszen ebben az ukrán vezetés szeparatizmus lát. A mindennapi életben viszont az ukránok és a magyarok viszonya nem nevezhető rossznak, sőt jónak is lehet mondani. Vannak ugyan időszakok, amikor mesterségesen gerjesztik a feszültségeket, főleg választások előtt. Az ukránok valamivel jobbnak látják a két nemzet kapcsolatát, szerintük konfliktusos viszonyról települési és megyei szinten nem is lehet beszélni, országos szinten pedig csak nagyon kevesen gondolnák ezt. A magyarok viszont a helyzetet nem látják olyan derűsnek, egy kis részük szerint települési szinten, nagy részük szerint megyei és országos szinten konfliktusos a viszony.

A cigánysággal felmerülő problémák inkább szociálisak. A mentalitásuk nem illik a többi etnikum mentalitásához, különbözik életvitelük és életszínvonaluk is eltér a más nemzetiségektől, és ez végső soron kirekesztést eredményez. Fontos az is, hogy közülük is igyekeznek kitörni egy nagyon szűk réteg.

A románokkal a magyarságnak össze kellene fogni, hisz helyzetünk hasonló. Sikerült megőrizniük nyelvüket, kultúrájukat és egy anyaország áll a hátuk mögött.

A nemzetiségek közötti kapcsolatok pozitív irányba való billenéséhez mindenekelőtt stabil gazdasági és politikai helyzet lenne szükséges, illetve az, hogy felülről a nagypolitika ne szóljon bele, ne akarja erőszakosan jobbra tenni a nemzetiségek közötti kapcsolatokat, hagyni kell, hogy ők saját maguk között oldják meg a békés együttélést. Minden nemzetiség részére gyakorlatban is biztosítani kellene az egyenlő

jogokat. Megoldást jelentene, ha az államnyelv mellett a kisebbségek használhatnák saját anyanyelvüket a hivatalokban.

Fontos kérdés még a kettős állampolgárság megítélése. Az ukrán sajtó egyértelműen negatív színben tüntette fel azokat, akik megszerezték magyar állampolgárságukat az ukrán mellé, ehhez néha a szeparatizmus jelző is társult. A TANDEM 2016 kutatásban más eredmények jöttek ki, a megkérdezettek egyharmada pozitívan áll a kérdéshez, 14%-uk pedig ő is megtenné ezeket a lépéseket hasonló helyzet esetén.

РЕЗЮМЕ

У дипломній роботі я займався дослідженням інтеретнічних зв'язків між національностями, які проживають на Закарпатті, від здобуття незалежності України до 2014 року. За допомогою цієї теми мені вдалося отримати широкую картину про відносини між національностями на рідному краю. Робота ускладнювалася тим, що у деяких аспектах проявляється відсутність достовірних даних.

Найзахідніша область України з територією у 12756 кв.км завжди була етнічно різноманітною територією і це прослідковується до сьогоднішнього дня.

Дипломна робота складається з 4 розділів.

У першому розділі читачі можуть ознайомитися з основними поняття, які можуть виникнути при таких дослідженнях. Ми обговорюємо поняття національної меншини та труднощі в його ідентифікації, а також про етнічну інтеграцію та про його 3 основні моделі, які можуть допомогти в керуванні етнічною різнобарвністю на таких територіях, а також надає можливості для врегулювання міжнаціональних конфліктів.

У другому розділі представлена детально історико-демографічна характеристика Закарпаття. За допомогою опрацювання фахової літератури ми змогли показати дані про чисельність населення та про його національний склад починаючи від середніх віків аж до 1880-го року. Офіційні дані з переписів населення ми маємо у періоді 1880-2001 роках, результати зміни чисельності на території проілюстровані таблицями та рисунками. Використовуючи дані перепису населення 2001 року ми змогли описати зміни кількості та частки деяких національностей у населенні, також були приділено увагу територіальним особливостям мовного складу, які були показані за допомогою карт та діаграм.

Третій розділ розкриває тему автономних зусиль угорців Закарпаття. Ми торкаємося питання захисту нацменшин в Україні і показує його практичні проблеми, недоліки, неможливість його втілення. Серед нацменшим, як закарпатський угорець я детальніше займався угорськими організаціями Закарпаття, маємо зазначити, що великих висот досягли ті організації, які займаються захистом сфери впливу угорців і які можуть надавати політичну підтримку. Крім цього, ми займалися питаннями адміністративно-територіального

поділу та місцевим самоврядування, а також про політичне представництво на державному та регіональному рівнях.

Четвертий розділ являється основоположним, тому що в ній показуються інтеретнічні відносини на Закарпатті.

Найбільшими національностями Закарпаття являються українці та угорці. Поступово збільшується частка українці у населенні. Із великих національностей ми маємо виділити росіян, румунів, циганів та словаків, а також русинів, яких держава класифікує як одну етнічну групу українців. У розумінні етнічного простору створюється таке враження, що як угорці так і українці вважаються, що частка угорців вища за реальність, а частку українців навпаки – недооцінюють.

FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

1. BAK BORBÁLA 2003: *Magyarország történeti topográfiája*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete.
2. BARANYI BÉLA 2009: *Kárpátalja*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest. 65–70 pp.
3. BENEDEK VIKTÓRIA 2016: *Kárpátalja népességszámának alakulása 2009–2014 között*. In: *Ingenia Hungarica II. Tanulmányok a II. Kárpát-medencei Szakkollégiumi Konferencia előadásaiból*. ELTE Eötvös József Collegium. Budapest. 162-163 pp.
4. BOTLIK JÓZSEF – DUPKA GYÖRGY 1991: *Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok, a kárpátaljai magyarság életéből, 1918–1990*. Budapest–Szeged, Mandátum–Univerzum Kiadó.
5. BRAUN LÁSZLÓ – CSERNICKÓ ISTVÁN – MOLNÁR JÓZSEF 2010: *Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján*. Ungvár. Poliprint Kft. 18–20 pp.
6. CSÜLLÖG GÁBOR 2008: *Az európai áramlási terek hatása a Kárpát-medence területi tagolódásának történeti folyamatára*. In: REMÉNYI PÉTER – SZEBÉNYI ANITA (szerk.) *A nagy terek politikai földrajza*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Földtudományi Doktori Iskola. 334–341. pp.
7. CSÜLLÖG GÁBOR 2007: *Felvidék Magyarország történeti térszerkezetében*. In: FRISNYÁK SÁNDOR – GÁL ANDRÁS (szerk.): *Dr. Peja Győző emlékkönyv*. Nyíregyháza-Szerencs, Nyíregyházi Főiskola-Bocskai István Gimnázium. 201–225 pp.
8. DARCSI KAROLINA 2012: *A kettős állampolgárság kérdése az ukrán sajtóban*. In: A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Intézetének tanulmánygyűjteménye - 2012. PoliPrint Kft. Ungvár. 120–121 pp.
9. DARCSI KAROLINA 2012: *Az ukrán közigazgatás reformjának lehetséges hatásai a kárpátaljai magyar érdekképviseletre*. In: „Így maradok meg hírvivőnek...” Tanulmányok Soós Kálmán emlékére. Poliprint Kft. Ungvár.
10. DARCSI KAROLINA 2013: *A 2012-es ukrainai parlamenti választások és a magyar érdekvédelem*. In: *Magyar Kisebbség* 68. sz. = 18. évf. (2013.) 2. sz. 69–91 pp.
11. DARCSI KAROLINA 2013: *Az ukrán választási rendszer változásainak hatása a kárpátaljai magyar érdekképviselet lehetőségeire*. *Pro Minoritate*. 2013/nyár. 65 p.

12. DARCSI KAROLINA 2016: *Helyhatósági választások Ukrajnában – Megerősödést hozott a magyar pártok együttműködése Kárpátalján*. In: Kisebbségi Szemle 2016/2. 105–107 pp.
13. FODOR GYULA 2010: *A humánerőforrás-fejlesztés helyzete Kárpátalján interetnikus megközelítésben*. Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen.
14. GIDDENS, ANTHONY 2008: *Szociológia. Második kiadás*. Budapest. Osiris Kiadó. 386–387 pp.
15. GYÉMÁNT RICHÁRD – SZONDI ILDIKÓ 2005: *A határon túli magyarság demográfiai és társadalomstatisztikai sajátosságai*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány Tansegédletei.
16. GYŐRI SZABÓ RÓBERT 2006: *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest. 47–49 pp., 362–368 pp.
17. ЖЕМЕС, ХРИГОРИЙ – ГЯЦСЕНКО, БОРИСЗ (ЄМЕЦЬ, ГРИГОРІЙ – ДЯЧЕНКО, БОРИС) 1993: *Циганське населення Закарпаття*. Ужгород: Видавництво „Карпати”
18. KOBÁLY JÓZSEF 1997: *Dolisnyákok, huculok, bojkók, lemók. A kárpátaljai ruszinok néprajza*. Kárpátaljai szemle. 1998. 1. szám 22–23 p.
19. MOLNÁR D. ISTVÁN 2013: *A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig*. Egyetemi doktori értekezés. Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen.
20. MOLNÁR D. ISTVÁN – MOLNÁR JÓZSEF 2003: *A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai a 2001-es ukrainai népszámlálás eredményeinek tükrében*. Pro Minoritate 2003/ősz. pp. 83–107
21. MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2005: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa.
22. MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2008: *A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai a 21. század elején*. In: FEDINEC CSILLA (szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Budapest. Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. 313 p.
23. MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN 2010/a: *Akik a magyar nyelvet fenntartják: Magyarok és magyar anyanyelvűek Kárpátalján*. In: CSERNICSKÓ ISTVÁN (szerk.) *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*.

Budapest–Beregszász. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság–
Hodinka Antal Intézet.

24. OROSZ ILDIKÓ 2007: *A függetlenségtől a narancsos forradalomig. A kárpátaljai magyarság helyzete a független Ukrajnában (1991–2005)*. Ungvár, PoliPrint. 15 p.
25. PÓGYOR KAROLINA 2014: *A nemzetiségek közötti viszonyok jellemzése Kárpátalján, illetve ezek alakulása az 1989-2012 közötti időszakban*. Beregszász. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Földtudományi és Turizmus Tanszék. Évfolyammunka.
26. S. BENEDEK ANDRÁS 1993: *A tettenérhető történelem. Kárpátaljai nemzetiség- és kultúrtörténeti vázlat*. Ungvár–Budapest. Intermix Kiadó.
27. SZABÓ LÁSZLÓ 1993: *Kárpátaljai demográfiai adatok*. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó.
28. SÜLI-ZAKAR ISTVÁN – CSÜLLÖG GÁBOR 2003: *A regionalizmus történeti előzményei Magyarországon*. In: SÜLI-ZAKAR István (szerk.) *A terület- és településfejlesztés alapjai*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

Internetes források:

1. http://bgazrt.hu/_dbfiles/htmltext_files/2/0000000432/A5%20tandem.pdf
2. http://bgazrt.hu/_files/NPKI/ELEMZ%C3%89SEK/ukran%20reform.pdf
3. <http://mek.oszk.hu/03200/03292/html/kep3.jpg>
4. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/fe/Beregszasz_city_limit_sign_rovas_script.JPG/260px-Beregszasz_city_limit_sign_rovas_script.JPG
5. http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2017/nasel_1995-2016.pdf

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra. Kárpátalja jelenlegi területe és egykori vármegyéi.....	17
2. ábra. A népességszám változása Kárpátalja területén 1880–2001 között.	22
3. ábra. Kárpátalja lakosságának nemzetiségi összetétele 2001-ben.	26
4. ábra. Kárpátalja népességszámának alakulása 2001–2014 között.....	29
5. ábra. Kárpátalja nyelvterület térképe	31
6. ábra. Kárpátalja közigazgatási egységeinek nemzetiségi összetétele 2001-ben.....	32
7. ábra. Kárpátalja városi és falusi lakosságának nemzetiségi összetétele 2001-ben	33
8. ábra. Példa a kétnyelvű helységnévtáblára	36
9. ábra. Kárpátalja közigazgatási egységei 2017-ben	41
10. ábra. Az ukránok és magyarok közötti kapcsolat megítélése település, megyei és országos szinteken	50
11. ábra. A TANDEM 2016 kutatás ukrán válaszadóinak viszonyulása a kettős állampolgársághoz	55

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat. Kárpátalja népességszámának alakulása 1880–2001 között 21
2. táblázat. Kárpátalja népességének jelentősebb nemzetiségei 2001-ben 25
3. táblázat. A nagyobb nemzetiségek becsült aránya a megkérdezettek szerint..... 47

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönet illeti témavezetőmet, Darcsi Karolinát, hogy elvállalta témavezetésemet. Számíthattam önzetlen segítségére a felmerült problémák megoldása esetén. Hálás vagyok értékes és állandó tanácsaiért, amelyek jelentősen megkönnyítették a dolgozat megírását. Köszönöm építő jellegű kritikáit, amelyek hasznosnak bizonyultak a diplomamunka megírásakor.

NYILATKOZAT

Alulírott Vezsdel László, történelem szakos hallgató kijelentem, hogy diplomamunkámat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudomány Tanszékén készítettem történelem diploma megszerzése céljából.

Kijelentem, hogy diplomamunkámat más szakon korábban nem védtem meg, saját munkám eredménye és csak hivatkozott forrásokat használtam fel.

Tudomásul veszem, hogy diplomamunkámat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola könyvtárában a kölcsönözhető könyvek között helyezik el.